

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Martina Odstrčilová

Orwellovo chápání života člověka v moderní společnosti

Olomouc 2020

Vedoucí práce: PhDr. Petr ZIMA, Ph.D.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Orwellovo chápání života člověka v moderní společnosti“ vypracovala samostatně a s použitím uvedené literatury a pramenů.

V Olomouci dne

.....

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala PhDr. Petru Zimovi, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce, poskytování cenných rad a materiálových podkladů k práci. Rovněž děkuji všem, kteří mě podporovali po celou dobu mého studia.

Obsah

Úvod	6
1 Poznámky k životopisu George Orwella.....	7
1.1 Rané dětství a rodina.....	7
1.2 Osamělý chlapec	8
1.3 Vzdělání a názory na náboženství.....	10
1.4 Policistou v Barmě.....	13
1.5 Začátky mladého spisovatele	16
1.5.1 Toulky Paříží a Londýnem.....	16
1.5.2 Vznik pseudonymu	18
1.6 Španělsko	18
1.7 Válka a antiutopie	19
1.8 Závěr života	20
2 Orwellova kritika totalitarismu	21
2.1 Vysvětlení pojmů	21
2.1.1 Totalitarismus.....	21
2.1.2 Utopie a antiutopie	22
2.2 Farma zvířat	23
2.3 1984	28
3 Orwellovo chápání života člověka v moderní společnosti.....	34
3.1 Anglická moderní společnost.....	34
3.2 Orwellizace společnosti	36
4 Využití tématu ve výuce OV a ZSV.....	41
4.1 Výuka občanské výchovy na 2. stupni základních škol.....	41
4.2 Výuka základů společenských věd na gymnáziích	42
Závěr.....	44
Seznam použitých zkratk	45

Prameny a literatura	46
Knižní zdroje	46
Elektronické zdroje	47
Elektronické knihy	47
Další elektronické zdroje	48

Úvod

Tématem této teoretické práce je Orwellovo chápání života člověka v moderní společnosti. George Orwell, vlastním jménem Eric Arthur Blair, je dnes považován za jednoho z nejvýznamnějších spisovatelů 20. století. Jeho díla, zejména antiutopické prózy *Farma zvířat* a *1984*, jsou známa po celém světě. V této práci se však více než literární stránkou jeho děl budeme zabývat Orwellovým filosofickým pohledem na danou problematiku.

Cílem této bakalářské práce je zaměřit se na Orwellovo vnímání společnosti, ve které žil, a také na jeho kritiku totalitních režimů, co nejlépe jeho myšlenkám porozumět a pokusit se vysvětlit jejich význam pro dnešní společnost. K tomu využijeme zejména výše zmiňované knihy *1984* a *Farmu zvířat*. Důvodem, proč jsem si vybrala právě toto téma, je především zájem o filosofii a kritiku totalitních režimů, ale také má aprobace v kombinaci s anglickým jazykem, jehož znalost mi jistě pomůže při studiu Orwellových originálních textů a dalších cizojazyčných zdrojů.

Bakalářská práce je rozdělena do několika kapitol. V první kapitole se seznámíme s životopisem George Orwella a zaměříme se především na momenty, které měly velký vliv na formování jeho osobnosti. Ve druhé kapitole se budeme zabývat Orwellovou kritikou totalitarismu, která je tématem jeho stěžejních děl. Třetí kapitola pak bude věnována pojetí společnosti, v níž Orwell vyrůstal a žil, ale také té dnešní, v níž můžeme pozorovat určité podobnosti s Orwellovou vizí společnosti. Vysvětlíme si proto, co znamená *orwellizace*, a zamyslíme se nad tím, do jaké míry jsme tomuto jevu vystavováni. Závěrečná kapitola pak bude zaměřena na možnosti využití daného tématu ve výuce.

1 Poznámky k životopisu George Orwella

Abychom lépe porozuměli Orwellovým myšlenkám a postojům, je nezbytné, abychom se nejprve zamysleli nad tím, jaký byl jeho život a jaký byl George Orwell člověk. Také je důležité seznámit se s klíčovými momenty a s osobnostmi, které na něj měly velký vliv.

1.1 Rané dětství a rodina

Eric Artur Blair, dnes známý spíše pod pseudonymem George Orwell, se narodil ve čtvrtek 25. června 1903 v bengálském městě Motihari v Indii¹, která byla v té době jednou z významných kolonií Velké Británie.

Jeho otec, Richard Walmesley Blair, byl tehdy britským koloniálním úředníkem. Náplní jeho práce bylo dohlížet na pěstování opia určeného zejména pro vývoz do Číny. Matka, Ida Mabel Blairová, za svobodna Limouzinová, pocházela z vážené francouzské rodiny žijící v Barmě. Byla to velmi inteligentní žena, a před svatbou s Ericovým otcem působila jako pomocná učitelka na chlapecké škole v Naini Tal v severozápadní Indii. V době, kdy se Ida a Richard rozhodli uzavřít sňatek, bylo Idě pouhých dvaadvacet let, zatímco Richardovi bylo už třicet devět let, navíc neměl příliš vysoký plat, a tak není divu, že Idin otec se svatbou nesouhlasil. I přes jeho nevoli byli v červnu roku 1897 oddáni a krátce po svatbě se přestěhovali do okresu Gaya, kde Richard působil jako podzástupce opiového agenta pátého stupně. Ačkoli měl poměrně nízké postavení, jako evropský kolonista měl nárok na služebnictvo. Blairovi tak mohli mít pro své děti chůvu, čehož nedlouho po svatbě využili. V dubnu roku 1898 se jim totiž narodila první dcera Marjorie Francis.

Pět let nato přišel na svět syn Eric Arthur. Jeho otec byl v té době povýšen a poslán na sever do Motihari. To však bylo ještě odlehlejší místo než Gaya, a tak je pochopitelné, že se Idě stěhování příliš nezamlouvalo. V okrese Gaya ale právě propukla morová epidemie, a tak raději přesvědčila Richarda, aby ji i s dětmi odvezl do Anglie.² Poté, co si rodina pronajala dům v Henley nad Temží, se otec vrátil zpět do Indie za prací.³ Eric ho pak do svých osmi let téměř nevidal.⁴

¹ ORWELL, George. *Deníky I.*, s. 9.

² BOWKER, Gordon. *George Orwell*, s. 17–20.

³ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, s. 23.

⁴ ORWELL, George. *Úpadek anglické vraždy a jiné eseje*, s. 151.

1.2 Osamělý chlapec

Malý Eric to neměl v dětství snadné. Často býval nemocný (celý život se u něho střídaly chřipka s bronchitidou), ale jeho úzkostlivá matka se o něho, spolu s chůvami, vždy pečlivě starala. Kvůli její úzkostlivosti si patrně vybudoval svůj strach z kryš. Také se celý život bál lékařů, ale zároveň jim dával za vinu své vracející se onemocnění.

Poprvé onemocněl, když mu bylo asi 18 měsíců. Chlapec upoutaný pět týdnů na lůžko se nudil, byl otrávený. Tehdy údajně řekl své první slovo – „zvěrstvo“. Jak se dozvídáme z jeho životopisu, říkal tak takřka všemu, což pochytil od své matky. Zajímavostí je, že toto slovo použil v každé knize, kterou napsal, s výjimkou *Farmy zvířat*.⁵

Jeho matka ho ovlivnila v mnohém. Básniřka Ruth Pitterová o ní řekla:

„... vyznačovala se bystrou myslí [a] velmi pronikavým důvtipem... Jakékoli satirické či útočné vlohy jejího syna musily pramenit spíše z ní než z jejího muže.“⁶

To potvrzuje i Bowker, který říká, že Ida Mabel Limouzinová byla velká intelektuálka, a jen stěží by se mohla v tomto ohledu od svého manžela více lišit. Dalším faktem je, že Ida svého jediného syna velmi rozmazlovala. Eric byl již od raného dětství obklopen ženami, které se staraly o jeho blaho. Období dětství se mu tak stalo jakýmsi útočištěm, k němuž se ve svých myšlenkách vracel po celý život.

Na druhou stranu je nutné podotknout, že ani velké množství pečujících žen mu nedokázalo nahradit přítomnost mužského elementu. Jediný muž, který mohl být jeho vzorem, byl strýc Charlie, bratr Idy. Otce viděl poprvé ve svých čtyřech letech, když přijel na dovolenou do Anglie, ale pak se opět vrátil do Indie. V době jeho návštěvy Ida otěhotněla, a 6. dubna 1908 se jí narodila dcera Avril Norah. Narození druhé sestry považoval Eric za zradu, bylo mu líto, že nemá bratra, se kterým by si jistě rozuměl více než s dívkami.⁷ Cítil se sám, neboť věkový rozdíl mezi ním a oběma jeho sestrami byl pět let, a mezi ostatními dětmi nebyl příliš oblíbený. A tak si vytvořil vlastní svět, ve kterém mohl být, kým chtěl, a mohl všechno vrátit těm, kteří se k němu ve skutečnosti nechovali hezky

⁵ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, s. 25.

⁶ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, s. 26.

⁷ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, s. 26–30.

a uráželi ho. Věřil, že každý si může vytvořit takový tajný svět fantazie a ubírat se do něho ve chvílích, kdy se k němu v realitě vše staví zády.⁸

K únikům do jiných světů mu také velmi pomohla četba. Oblíbil si Kiplinga a jeho *Knihu džunglí*, Swiftovy *Gulliverovy cesty*, ale také příběhy Jacka Londona. Chybět nesměli ani Defoe, Dickens či Gissing.⁹

Velký zlom nastal, když se spřátelil s dětmi klempíře a chodil si s nimi hrát. Neviděl mezi sebou a jimi žádný rozdíl, měl je rád a byl konečně šťastný, že není tak sám. Nezáleželo mu na tom, že patřily do dělnické třídy, zatímco on patřil spíše ke střední vrstvě obyvatel. Když na to však přišla jeho matka, zakázala mu se s těmito dětmi stýkat a poučila ho o anglickém společenském životě a nevhodnosti styků s lidmi z nižších tříd, které byly podle ní sprosté a zapáchaly. Z přátel se tak rázem stali nepřátelé, kterým je radno se vyhnout. Navíc ho donutila hrát si s ostatními chlapci ze střední třídy, kteří ho neměli rádi a on z toho také nebyl příliš nadšený. Tyto děti byly kruté, často se bavily chytáním a mučením zvířat, vybíráním vajec z ptačích hnízd a podobně. Tehdy si Eric začal uvědomovat rozdíly a nepřekročitelné bariéry ve společnosti.

Během trávení času s chlapci si však jednu činnost přeci jen oblíbil, a sice rybolov. Úniky do přírody se mu staly koníčkem, jenž mu vydržel od dětství až do dospělosti. Lov a zabíjení zvířat se mu sice zpočátku příčíly, ale příroda ho zároveň velmi fascinovala a chtěl ji prozkoumat, jak to jen bylo možné. Také to u něj ale probudilo zájem o pušky a výbušniny.¹⁰

Celý život si také vedl záznamy – miloval data, katalogy, zapisoval si konkrétní detaily a popisy postupů. Sepisoval si seznamy knih, nejrůznější metafory a žargonové výrazy a podobně. Také si psal kontroverzní záznamy o některých lidech, kteří byli podle něho podezřelí.¹¹ Je zajímavé, že si George Orwell své deníky pečlivě uchovával a některé dokonce přepsal na stroji, zatímco rukopisy svých děl většinou zničil. Dodnes se dochovalo jedenáct Orwellových deníků, přičemž se spekuluje o existenci nejméně dalších dvou, které by se měly nacházet v archivech NKVD (Lidový komisariát vnitřních záležitostí) v Moskvě. Přestože

⁸ ORWELL, George. *Úpadek anglické vraždy a jiné eseje*, s. 151.

⁹ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, s. 35.

¹⁰ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, s. 32–34.

¹¹ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, s. 28–29.

se některé deníky patrně ztratily, ty, které se dochovaly, nám poskytují nejen autobiografii, ale i názory spisovatele týkající se velké části jeho života.¹²

1.3 Vzdělání a názory na náboženství

Když bylo Ericovi pět let, matka ho začala posílat do stejné školy, do níž chodila jeho starší sestra Marjorie. Navzdory tomu, že rodina Blairů patřila k anglikánské církvi, všechny jejich děti vychovávaly jeptišky v katolickém klášteře. Eric byl navíc jediným chlapcem v této jinak dívčí škole, a tak není divu, že si odtud neodnesl příliš hezké vzpomínky. Jednak díky této zkušenosti pociťoval silnou nenávist vůči římskému katolicismu, ale hlavně v něm klášterní výchova zanechala pocit viny. Právě zde nejspíše pramení jeho sklony k sebepoškození a komplikovaný vztah k ženám.¹³

Zatímco oběma Ericovým sestrám měla stačit výchova v klášteře, jemu, jakožto jedinému chlapci v rodině, se mělo dostat prestižního vzdělání. Když mu bylo osm let, byl poslán do prestižní přípravné školy v St. Cyprian v Eastbourne v Sussexu, kterou vedli manželé Wilkesovi. Zdejší systém Eric z duše nenáviděl a později tvrdil, že mu přinesla „noční hrůzy“. Ve škole byl kladen důraz především na dobré výsledky a úspěšné složení zkoušek, k čemuž byli žáci často popoháněni a donucováni pomocí tělesných trestů. Ty však byly určeny jen chlapcům z chudších rodin, bohatí jim byli nadřazení, a proto si mezi nimi Eric připadal méněcenný. Brzy se také stal terčem šikany. Příliš se odlišoval od ostatních chlapců – nesnášel hry (zejména fotbal), oproti tomu si rád četl a měl nadání na jazyky. Tyto vlastnosti později sdílel se svým spolužákem Cyrilem Connolym, se kterým se právě díky společným odlišnostem spřátelil. Ve škole se zaměřil nejprve na studium řečtiny, a po třech letech pilného studia byl přeložen na speciální přípravku na klasickou filologii.¹⁴

Mezitím Richard, jeho otec, odešel ve svých pětapadesáti letech do důchodu a vrátil se ke své rodině do Anglie. Doma tak nastaly změny a mezi rodiči panovalo značné napětí. Sestry Marjorie a Avril odešly s jeptiškami do Francie, a tak musel novou situaci Eric opět zvládnout sám. Naštěstí se na konci roku rodina přestěhovala do Shiplake, kde si našel nové přátele – rodinu Buddicomových. Ti měli syna Prospera a dcery Jacinthu a Guineveru. Eric s nimi trávil každé prázdniny po následujících sedm let. Zatímco Prosper se mu stal kamarádem, s nímž chodil rybařit a lovit, Jacintha byla velká intelektuálka a milovnice

¹² ORWELL, George. *Deníky I.*, s. 5–7.

¹³ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, s. 30–31.

¹⁴ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, s. 37–46, 52–53.

přírody, se kterou sdílel nadšení pro čtení knih. Přátelství s ní bylo pro něho obzvláště důležité a později k ní pocítil i jistou náklonnost, kterou ale neopětovala.¹⁵

Eric se rozhodl, že získá stipendium na prestižnější škole a navždy tak opustí St. Cyprian ztělesňující vše, co tolik nenáviděl a odmítal.¹⁶

„...viděl ve škole to, k čemu sloužila – komerční podnik za účelem zisku upřednostňující bohaté žáky a zneužívající chudé, podnik, který mu vnucoval názor na svět, jenž ho vedl k tomu, aby se dopouštěl vážných chyb, a který těžce ohrozil jeho budoucnost.“¹⁷

Jeho snaha se setkala s úspěchem, získal stipendium na Wellingtonu. Dokonce se mu podařilo složit i zkoušky na Eton, ale umístil se na čtrnáctém místě, přičemž přijatých chlapců bylo jen dvanáct. Musel tak vyčkat, až se nějaké místo uvolní. Avšak na přípravce St. Cyprian už nechtěl strávit ani den navíc, a tak se rozhodl nastoupit na Wellington. Jestliže mladý Eric Blair nesnášel školu, na které dosud byl, kvůli šikaně a zdejšímu tvrdému režimu, ze systému, který panoval na Wellingtonu také nemohl být příliš nadšený. Byla to velká škola pěstující vojenskou tradici. Podporovalo se zde vlastenectví a byla vyzdvihována služba vlasti. Ostatně mnoho absolventů Wellingtonu právě bojovalo ve válce, v níž byli ochotni položit za obranu Británie vlastní životy. Tím, že byla škola takto zaměřená, bylo jasně dáno, že zde nemohl panovat volný režim a svoboda, kterou by si Eric býval přál. Naopak, zdejší klima by se dalo přirovnat spíše ke starořecké Spartě. Proto na Wellingtonu strávil pouze jeden semestr a jakmile to bylo možné, odešel na Eton.

V Etonu měl Eric Blair daleko větší svobodu než na všech předchozích školách. Zvláštnosti a odlišnost od většiny zde byly tolerovány, ale i tak Eric značně změnil své vystupování. Už nebyl chlapcem, který se drží raději stranou od ostatních, kde si mlčky čte a doufá, že si ho žádný z tyranských spolužáků nevyhlédne jakožto terč svých urážlivých poznámek a šikanování. Stal se z něho možná největší cynik ve škole, který byl schopen na každém člověku či instituci najít něco špatného a zkritizovat to, zpochybnit všechny tehdy uznávané ideje, upozorňovat na omyly a dlouze o nich diskutovat. My bychom ho přirovnali nejspíše k Sokratovi vedoucím dialogy, z nichž může pouze jeho vlastní názor vyjít jako vítězný. On sám se připodobňoval spíše k Shawovi, který byl jedním z jeho oblíbených autorů

¹⁵ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, s. 46–50, 71, 76–77.

¹⁶ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, s. 43, 54–57.

¹⁷ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, str. 56.

a zároveň velkým vzorem. Tak, jako se doposud, zejména na St. Cyprian, vysmívali jemu, vysmíval se nyní on všemu a všem.¹⁸

„Odešel se zvýšeným pocitem zlosti, nesmírně citlivý vůči jakékoli nespravedlnosti nebo tyranství, ale s obrannou maskou cynismu, která se stane jedním z jeho nejzřejmějších rysů v Etonu.“¹⁹

Přestože studenti z chudších rodin nebyli na Etonu už z principu ponižováni bohatými (a vedením školy), nemůžeme předpokládat, že si tím pádem byli všichni rovni a měli stejná práva a povinnosti. Tyto dvě skupiny studentů byly od sebe odděleny. Naprostá většina chlapců byli takzvaní *externisté*, kteří žili v domech poblíž školy, kam docházeli za výukou, a platili školné sto šedesát pět liber ročně. Druhou skupinou byli *stipendisté* neboli *kolejnici*, kteří měli za svými jmény označení K.S., tedy „králův student“. Ti za studium platili pouze dvacet pět liber, bydleli na koleji, kde se museli řídit určitými pravidly a zvyky. Tak, jako od sebe byli separováni *stipendisté* a *externisté*, byli odděleni i studenti jednotlivých ročníků. Také zde platilo nepsané pravidlo udávající studentům prvního ročníku povinnost „sloužit“ školní sextě. Její členové své nezkušené mladší spolužáky často zesměšňovali a tyranizovali. Když však jeden ze sextánů, Philip Yorke, začal obtěžovat Ericova přítele Stevena Runcimana, rozhodl se mu to oplatit. Runciman i Blair se tehdy velice zajímali o okultismus a nadpřirozeno (Eric si zamiloval literaturu hororu Edgara Allana Poea), a tak se domluvili, že se Yorkeovi pomstí s pomocí magie. Vyrobili z vosku jeho postavu, a té potom ulomili nohu. Jaký pro ně byl šok, když si Yorke zanedlouho zlomil nohu a následně zemřel na leukémii. Od té chvíle se k oběma chlapcům ostatní studenti začali chovat s úctou (a patrně i se značnými obavami o své životy), ale Blair i Runciman byli až do konce svých životů pronásledováni pocitem viny za Yorkeovu smrt.

Eric Blair už navíc nemohl hledat útěchu v náboženství, protože v rámci svého rebelství a opovrhování vším, co bylo v dané době uznáváno, se brzy po svém příjezdu do Etonu rozhodl přestat být křesťanem. vzdal se své víry a prohlašoval, že křesťanské učení je nesmysl a že nenávidí boha. Navzdory tomu se ale nechal připravit na konfirmaci, při níž otevřeně stvrdil svou víru v Boha Stvořitele, kterým tolik opovrhoval.

¹⁸ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, str. 54–55, 58–63.

¹⁹ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, s. 57.

V závěru svého studia se Eric díky svým argumentačním schopnostem dostal do etonské Školní debatní společnosti. V době jeho zdejšího působení byla škola liberalizována a bariéry mezi ročníky byly strženy. To však bylo pouze dočasné a brzy se vše vrátilo do starých kolejí.²⁰

Když se blížil konec jeho studií na Etonu, zatoužil Eric po stipendiu na prestižní univerzitě, jakou byla Cambridge nebo Oxford. Aby měl šanci dostat se na některou z těchto škol, potřeboval doporučení svého profesora Gowa. Ten však považoval mladého Blaira za líného a drzého. Místo podpory se tak Eric od svého učitele dočkal pouze rady, aby se stipendium ani nepokoušel získat s tím, že by to byla jen ztráta času, a šance na úspěch je mizivá.²¹

1.4 Policistou v Barmě

Protože přišel o své naděje na studium na univerzitě, musel se zamyslet, co bude dál dělat se svým životem. Jeho otec přišel tehdy s nápadem, aby se Eric přihlásil k indické státní službě. K tomu by však bylo třeba mít vyšší vzdělání. Byla tu ale jiná možnost – indická policie.

Eric, který si už nějakou dobu uvědomoval, že Jacintha Buddicomová pro něho znamená víc než pouhá přítelkyně, se na ni pokoušel zapůsobit a získat si její přízeň. Věnoval jí několik básní, ale ona jeho zprávám ukrytým mezi verši buď nerozuměla, nebo zkrátka nemohla uvěřit tomu, že by k ní Eric mohl něco cítit. Po čase se rozhodl nabídnout jí sňatek a požádal ji, aby s ním odjela do Barmy. Odmítla, což ho velmi ranilo. Rozhodl se tedy odjet do Barmy sám.

V lednu roku 1922 nastoupil do přípravné školy v Southwoldu, kam se rodina Blairů přestěhovala, a po třech měsících se přihlásil k indickému imperiálnímu policejnímu sboru. Následoval necelý rok příprav a zkoušek, ve kterých dosáhl vynikajících výsledků a byl přijat. To pro něj ale znamenalo, že se na celých pět let vzdá svého snu stát se spisovatelem.²²

27. října 1922 vyplul z Liverpoolu vstříc velkému dobrodružství, v nějž doufal. Bylo mu tehdy devatenáct let, a jeho představy o tom, co ho čeká, byly dosti zkrácené. Snil

²⁰ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, str. 59–64.

²¹ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, str. 67, 75–76.

²² BOWKER, Gordon. *George Orwell*, str. 75–79.

o tajuplné zemi, kde na něho čeká klidná, pohodová práce, vlastně spíše dovolená, a spousta překrásných, opálených žen.²³

„...kde, jak je dobře známo, má každý padesát žen a tráví svůj čas ležením na divanu a požíváním granátových jablek.“²⁴

Cílem jeho cesty byla Policejní výcviková škola v Mandalaj. Ještě před tím, než dorazil na místo, si začal uvědomovat, že jeho představy byly plné iluzí. Viděl bílého policistu, právě takového, jakým se měl stát on sám, který kopal do černého kuliho, a ostatní tomu jen mlčky přihlíželi. Nikdo nezasáhl, ba naopak, bylo znát, že s takovým jednáním souhlasí. Na pevnině zase spatřil rikši, muže zapřažené ve vozech místo koní.

Mandalaj bylo administrativním hlavním městem Horní Barmy. Bylo to město plné bazarů, pagod a klášterů, ale také lidí různých ras a vyznání. Eric se rozhodl, že tu nebude zbytečně utrácet, a tak nechodil s ostatními rekruty do klubů. Raději si četl, učil se místním jazykům, poznával zvyky a tradice. Snažil se přiblížit místnímu myšlení a kultuře, proto strávil nějaký čas i v buddhistických kláštorech, kde rozmlouval s kněžími. Jak sám poznával město a jeho kulturu, vytvořil si na něj svůj osobitý názor.²⁵

„Mandalaj není dvakrát hezké město – je zaprášená a nesnesitelně rozpálená a údajně má pět typických produktů, které všechny začínají na P, totiž pagody, páriy, prasata, pchoundi a prostitutky...“²⁶

Jeho zvědavost ho přiměla zkoumat také zdejší podsvětí. Stýkal se se „špatnými lidmi“ – muži, kteří navzdory svému britskému původu žili ve smíšených manželstvích s barmskými ženami a zakládali s nimi rodiny. Opium, jež bylo pro Evropany neobvyklou a zakázanou neřestí, Blaira nijak zvlášť nezajímalo. Totéž ale nemůžeme říci o prostitutkách. Vykríčené domy plné nádherných snědých dívek, s nimiž zažil mnoho příjemných chvil, ho velmi přitahovaly a fascinovalo ho, za jak málo si takovou dívku může koupit.

Zažil ale i mnoho nepříjemných chvil. V době, kdy v Barmě působil, tu značně sílil nacionalismus. Lidé stále více dávali najevo svůj odpor k nadvládě britského impéria a začala se formovat opozice. Kriminalita a občanská neposlušnost sílily stejně jako nepřátelství vůči Britům, kteří zde byli, tak jako Eric Blair. Barmánci, zejména mladí buddhističtí mniši,

²³ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, s. 80.

²⁴ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, s. 80.

²⁵ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, s. 80–83, 85.

²⁶ ORWELL, George. *Barmské dny*, s. 252.

je často uráželi, plivali po nich betelovou šťávu a dávali jim najevo, jak moc jimi opovrhují. Eric byl v mnoha ohledech rozpolcenou osobností, a ani tehdy tomu nebylo jinak. Na jednu stranu byl hrdý na svou vlast a na to, že jí může sloužit, na druhou stranu ale svou práci nenáviděl a cítil s utlačovanými Barmánci.²⁷

²⁷ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, s. 84–88.

Tyto své pocity vyličil v eseji *Jak jsem střílel slona* (někdy jej můžeme nalézt pod názvem *Střílení na slona*):

„Jediné, co jsem věděl, bylo, že jsem zůstal někde na půl cesty mezi nenávisí k impériu, jemuž jsem sloužil, a svým vztekem na ty zlovolné bestie, které se mi mou práci snažily znemožňovat.

Jedna část mé mysli brala britskou nadvládu za nezlomnou tyranii, za něco, čím byla in saecula saeculorum svázána vůle porobených národů. Druhá část si myslela, že největší radostí na světě by bylo buddhistickému knězi břicho bajonetem.“²⁸

Eric Blair sloužil u Indické imperiální policie od října roku 1922 do prosince 1927. Odešel a vzdal se tak dobře placeného místa, aby si konečně splnil svůj sen stát se spisovatelem. Ostatně léta strávená v Barmě ho inspirovala nejen k napsání již zmiňovaného *Střílení na slona*, ale také románu *Barmské dny* a eseje *Poprava oběšením*.²⁹ Jeho raná díla ho však příliš neproslavila.³⁰

1.5 Začátky mladého spisovatele

1.5.1 Toulky Paříží a Londýnem

Když se Eric vrátil zpět do Anglie a oznámil své rodině, že už se do Barmy nevrátí, jelikož chce psát, setkal se s vlnou nesouhlasu, především ze strany svého otce Richarda. Ten toto rozhodnutí svého syna považoval za vrchol nevděčnosti a bláznovství. Nechápal, jak se Eric, kterému se dostalo vzdělání na jedněch z nejlepších škol v Británii, může vzdát dobrého místa a služby vlasti pro něco tak nesmyslného, jako je touha stát se spisovatelem. Brzy se to rozkřiklo po celém městě a lidé začali Blairovy litovat, zatímco jejich syna měli za vzdělaného povaleče. Jenže Eric věděl, že tohle je přesně to, co odjakživa chtěl. Byl připraven jít svou vlastní cestou a být závislý jen sám na sobě. Měl našetřené nějaké peníze z Barmy a věřil, že by mu mohly vystačit asi na rok skromného života.

Kontaktoval svou známou Ruth Pitterovou a požádal ji, zda by mu dokázala sehnat nějaký levný byt v Londýně. Ona mu pomohla najít jeden skromný pokojík, kam se ke konci roku nastěhoval, a začal se tu učit psát. Byl plný vzteku na nadvládu britského impéria, a navíc si byl jist, že si musí odpykat svou vinu, trest za to, že pět let sloužil tyranské Británii. Nabyl přesvědčení, že „utlačovaní jsou vždycky dobří a utlačovatelé vždycky špatní“.

²⁸ ORWELL, George. *Uvnitř velryby a jiné eseje*, s. 25–26.

²⁹ ORWELL, George. *Deníky I.*, s. 9.

³⁰ PROFANT, Martin, ed. *Národ a občanství: čítanka textů: František Palacký, Hubert Gordon Schauer, Ernest Renan, George Orwell, Hannah Arendtová, Jürgen Habermas*, s. 134.

Anglická dělnická třída se pro něho navíc stala ekvivalentem vykořisťovaných Barmánců. Začal se v něm probouzet socialista.³¹

Rozhodl se, že se vypraví po stopách Jacka Londona, který se v přestrojení vydal prozkoumat „londýnské brlohy“. Poznával jejich obyvatele, a následně o zdejším životě v chudobě a bídě napsal reportáž *Lidé z propasti*.³² Stejně jako on, i Eric vyměnil svůj oblek za obnošené hadry a začal se toulat jižním Londýnem. Na jaře 1928 odjel do Paříže a rodičům řekl, že tu bude studovat a psát. Nějaký čas strávil u své tety Nellie a jejího přítele Eugèna Adamse, kteří ho seznamovali s politikou a jejími směry. Poté si našel pokoj v levném hotelu a začal se opět toulat a psát. Rozhodl se, že napíše knihu o tulácích a toulkách.

Byl ale okraden (údajně prostitutkou, se kterou se sblížil) a přišel o všechny své peníze. Vyučoval sice angličtinu a občas mu nějaký ten článek otiskli v novinách, ale tím si nedokázal vydělat dost ani na svůj skromný život. Okolnosti ho donutily, aby se tulákům bez domova přiblížil ještě více, než měl původně v plánu. Vydělával si v místních restauracích mytím nádobí, kde s ním zacházeli jako s otrokem, přičemž stále balancoval na hranici chudoby a hladovění. Když už to nemohl déle vydržet, vrátil se do Anglie, kde pokračoval ve svém toulání po ubytovnách.

Své zážitky a zkušenosti použil k sepsání své knihy *Na dně v Paříži a Londýně*, známou také pod názvem *Trosečníkem v Paříži a Londýně*, která je něčím mezi reportáží a sbírkou memoárů s prvky fikce. Autor zde popisuje, s jakými lidmi se setkal, jaká je situace v chudobincích a na ulici a upozorňuje na řadu problémů, na něž při svém putování narazil.³³ Zamýšlí se nad zaběhnutými stereotypy ohledně tuláků, vysvětluje, jak je to s nimi ve skutečnosti, které „druhy zla“ je sužují – hlad, prakticky žádná šance na styk s ženami a zvýšená nečinnost – a navrhuje možná řešení:

„To, co je třeba udělat, je pozvednout ho (tuláka) z chudoby, a to je možné pouze tak, že mu najdeme práci – nikoli pouze práci pro práci, ale práci, která mu bude svým přínosem působit radost. V současné době ve velké většině útulků tuláci vůbec nepracují... každý chudobinec by mohl provozovat malé hospodářství nebo alespoň zahrádku, kde by se pěstovala zelenina do kuchyně... Chudobinec by se přeměnil na částečně soběstačnou organizaci a tuláci, kteří by se tu ... usadili ..., by přestávali být tuláky.“³⁴

³¹ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, s. 99–103.

³² FONER, Philip Sheldon. *Jack London americký rebel*, s. 60.

³³ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, s. 105–115, 121, 149–152.

³⁴ ORWELL, George. *Na dně v Paříži a Londýně*, s. 220–227.

1.5.2 Vznik pseudonymu

Ačkoli do té doby publikoval své texty pod vlastním jménem, před vydáním *Trosečníka v Paříži a Londýně* se rozhodl začít používat umělecké jméno. Viktor Golancz, vydavatel knihy, navrhoval jednoduchý pseudonym „X“, ale Eric Blair byl proti. Chtěl, aby bylo možné ono jméno používat i v budoucnu, až bude vydávat své další knihy. Ze čtyř možností – P. S. Burton (jméno používané mezi tuláky), Kenneth Miles, George Orwell a H. Lewis Allways – si nakonec zvolil dnes celosvětově proslulé jméno „George Orwell“.

Ani dnes nemůžeme s jistotou říci, jak tento pseudonym vznikl. Existuje však teorie, že jméno „George“ přejal od svého oblíbeného autora George Gissinga, s nímž se silně ztotožňoval. Příjmení „Orwell“ by zase mohlo odkazovat na řeku Orwell či vesnici v Cambridgeshire.³⁵

1.6 Španělsko

V březnu 1935 se seznámil s Eileen O'Shaughnessyovou a pocítil k ní silnou náklonnost. Začali se scházet a zjistili, že mají mnoho společného, zejména tedy zájem o literaturu. 9. června 1936 uzavřeli sňatek, o kterém řekli jen několika málo známým, protože se Eric bál, že by jim někdo mohl chtít svatbu překazit.³⁶

V prosinci téhož roku spolu odjeli do Španělska. Eric vstoupil do milic POUM (Sjednocená dělnická marxistická strana) a bojoval společně s republikány proti povstalcům na straně generála Franca. Na frontě však utrpěl zranění krku, kvůli kterému málem přišel o život, a následně se musel ukrývat v Barceloně až do 23. června, kdy se mu podařilo spolu s Eileen uprchnout.

Po návratu do Anglie začal Orwell psát články o událostech ve Španělsku, a také svou další knihu – *Hold Katalánsku*. Ta je dnes považována za jednu z nejlepších knih George Orwella, a jde o takové jeho osobní svědectví o španělské občanské válce.³⁷ Například svůj příjezd do Barcelony popisuje takto:

„Bylo to poprvé, co jsem byl ve městě, ve kterém vládla dělnická třída... na všech zdech byly iniciály revolučních stran a srpy s kladivy; téměř všechny kostely byly zpustošeny a jejich vnitřky vypáleny... Všechny obchody a kavárny byly polepeny vyhláškami, které oznamovaly, že jsou kolektivizovány... všichni se navzájem oslovovali „soudruhu“ a tykali si...“

³⁵ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, s. 144–148.

³⁶ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, s. 170–171, 188.

³⁷ ORWELL, George. *Deníky I.*, s. 110–112.

Nebyla zde žádná soukromá motorová vozidla... Revoluční plakáty byly všude, svítily ze zdi jasně rudou a černou... Na třídě Ramblas, široké centrální tepně města, kde se stále převalovaly sem a tam davy lidí, hřměly přes tlampače bez ustání po celý den až do noci revoluční písně... Prakticky každý byl oblečen do hrubých dělnických šatů... To všechno bylo zvláštní a strhující. Hodně z toho jsem nechápal, něco dokonce se mi ani nelíbilo, okamžitě jsem to však uznal za takový stav věcí, za který stojí za to bojovat.“³⁸

Orwellova kniha vyšla v dubnu 1938, ale ačkoli na ni vycházely převážně pozitivní recenze, neprodala se ani polovina výtisků (tedy až do jeho smrti). Orwell byl přesvědčen, že se o to dosti přičinil Golancz, který se přiklonil na stranu komunistů a dělal všechno pro to, aby noviny o knize psaly co nejméně. Údajně se obával i toho, že by mohl být „odstraněn“. Z toho můžeme usuzovat, že Orwell si ke komunistům vybudoval docela jasný odmítavý postoj, a obával se jejich praktik používaných k odstranění nepřátel.

Přibližně v té době, kdy byl vydán *Hold Katalánsku* se Orwellův zdravotní stav prudce zhoršil. Zanedbávaná bronchitida, těžká práce a vyčerpání ho dohnaly až k hospitalizaci. Lékaři mu diagnostikovali tuberkulózu. On si však své vážné onemocnění nepřipouštěl a chtěl pokračovat ve svém psaní.³⁹

1.7 Válka a antiutopie

Vzhledem ke svému špatnému zdravotnímu stavu se nemohl aktivně zapojit do druhé světové války. Dostal však nabídku pracovat v BBC (rozhlasová a televizní společnost plnící funkci veřejnoprávního vysílání ve Velké Británii), kde měl mimo jiné produkovat zahraniční propagandu, již považoval za „hlouposti“. Práce v BBC mu však poskytla každodenní přísun informací o dění ve světě. Zároveň pracoval i na své nové knize *Nadechnout se*.

Sledoval také politiku a všímal si, jak se ze „špatných“ osobností stávají „dobré“ a mění se i vztahy mezi jednotlivými bojujícími státy. Postupem času nasbíral velké množství materiálu pro sepsání dvou jeho nejznámějších děl, antiutopií *Farma zvířat* a *1984*,⁴⁰ kterými se budeme zabývat ve druhé kapitole.

³⁸ ORWELL, George. *Hold Katalánsku a Ohlédnutí za Španělskou válkou*, s. 8–9.

³⁹ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, s. 232–234.

⁴⁰ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, s. 273, 275, 277, 289.

1.8 Závěr života

V létě 1944 se s Eileen domluvili, že si adoptují dítě. Ericovi se tak splnil sen, že se stane otcem. Získali do péče teprve třítýdenního chlapce, kterého pojmenovali Richard Horatio. Eric byl nadšený a Eileen novou roli matky přijala navzdory svému očekávání překvapivě dobře, a tak se rozhodli, že brzy adoptují i Richardovu sestru.

Eileen však 29. března 1945 nečekaně zemřela, což Erica velmi zasáhlo. Po její smrti ho přepadl hluboký pocit samoty. Během podzimu roku 1947 se opět začala znatelně projevovat jeho nemoc. S vírou, že by se mu po boku ženy mohlo udělat opět lépe, požádal o ruku svou přítelkyni Soniu Brownellovou. Ona nabídku přijala, a tak byli oddáni přímo v Orwellově soukromém nemocničním pokoji.

Slavný autor Eric však své nemoci nakonec podlehl. Zemřel 21. ledna 1950.⁴¹

⁴¹ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, s. 313, 317, 321–324, 381, 386–391, 399.

2 Orwellova kritika totalitarismu

V této kapitole se zaměříme na Orwellův postoj k totalitním režimům – především ke komunismu – které ostře kritizoval ve svých antiutopických dílech, zejména v alegorické novele *Farma zvířat* a ve svém nejznámějším díle, románu *1984*. Obě tyto knihy popisují beztřídní společnost a Orwell se zabývá životem a pocity člověka v takovém politickém systému.

2.1 Vysvětlení pojmů

Abychom mohli do dané problematiky lépe proniknout, musíme si nejprve vysvětlit pojmy *totalitarismus*, *utopie* a *antiutopie*.

2.1.1 Totalitarismus

Tento pojem, který vychází z latinského slova *totalis* čili celkový, označuje takový politický systém, v němž jsou lidé podřízeni vládnoucí instanci, která nemá konkurenci. Obvykle jde o vládu jednoho vůdce, strany, nadřazené rasy či třídy. Neexistuje zde trojí dělení moci a systém „brzd a protivah“, jaký je běžný pro dnešní demokratickou společnost, naopak, veškerá moc ve státě splývá v jeden celek v rukou vladaře. Také hospodářství je centrálně plánováno a řízeno státem.⁴² Člověk jako lidský jedinec je pouze částí většího celku, kolektivu, jehož zájmům je podřízen. Je zbaven osobní svobody a soukromí.

Totalitarismus je jedním z typů extremismu. Vládnoucí straně a vůdci nejde o blaho občanů, jak je často prezentováno, ale pouze o její vlastní blaho a moc, které získává silou a terorem. Jakékoli ústupky a výjimky ve prospěch obyvatel mohou být pro totalitní režim smrtící⁴³, platí tedy:

„Čím je režim důslednější v prosazování svých extrémních požadavků a hnutí radikálnější v lpění na nich (byť i skrytě), tím jsou úspěšnější.“⁴⁴

Mezi typické znaky totalitarismu, jakož i všech dalších odvětví extremismu, patří neomezený politický styl, přímá akce neboli decize bez diskuse, používání kategorií *Přítel* a *Nepřítel*, vůdcovský princip, mýty a symbolika a mesianismus. Znaky extremismu

⁴² DUROZOI, Gérard. *Filozofický slovník*, s. 304.

⁴³ KOTLÁN, Pavel. *Demokracie ve stínu: extremismus, terorismus, fašismus, komunismus*, s. 11–14, 43.

⁴⁴ KOTLÁN, Pavel. *Demokracie ve stínu: extremismus, terorismus, fašismus, komunismus*, s. 14.

se ale projevují postupně, a tak se může stát, že se některé nestihnou projevit před pádem režimu. Často také můžeme zaznamenat rozdíl mezi deklarovanou teorií a praxí.⁴⁵

2.1.2 Utopie a antiutopie

Antiutopie, dystopie nebo také kakotopie je opakem *utopie*, proto si nejprve vysvětlíme význam tohoto slova a popíšeme rozdíl mezi oběma termíny

Utopie označuje vymyšlené, neexistující místo, vysněný svět, v němž by chtěl žít každý. Původ onoho slova bychom hledali v latinském *ú*, ne a *topos*, místo, v překladu to tedy znamená *nikde*.⁴⁶ Jako první tento termín použil anglický filosof Thomas More, jenž takto nazval i své dílo. V jeho podání se jedná o organizaci a uspořádání ideální společnosti, uznávané normy a zákony, a také o její klíčové hodnoty. Důležité však je, že jde o pouhou ideu, která není ve skutečnosti realizovatelná, alespoň za současně platných podmínek. Utopická díla nejčastěji navrhuji, jak by mohl svět vypadat v budoucnu,⁴⁷ zároveň však kritizují současný stav věcí. Utopie je tak závislá na čase, a spolu s ním se zákonitě musí měnit i ony utopické ideje. Pokud necháme utopii zakrnět a neaktualizujeme její podobu, hrozí, že se z ní stane antiutopie.⁴⁸

„Tím, že fantastika proniká do utopie, pomáhá jí zůstat utopií. Zdůrazňuje myšlenku pohybu, změny, obratu k budoucnosti. Stará „nepohyblivá“ utopie, „utopie–vzor“ extrapolárně prodloužená do budoucnosti, se stává antiutopií.“⁴⁹

Na rozdíl od utopie, antiutopii můžeme považovat za zemi, která existovat nesmí. Nejde o ideální svět, jehož obyvatelé by byli spokojeni a šťastní. Jsou tu běžně používány násilné metody, které potlačují existenci lidského jedince nebo ji znehodnocují. Všichni lidé jsou zde stejní, nemají žádné cíle nebo sny. To, čím by se případně odlišovali od ostatních, musí být odstraněno. Jedinec nepocítuje žádné emoce vůči ostatním. Vzhlíží pouze k vůdci dané společnosti, kterého považuje za důvod své existence a odpověď na všechny otázky.

To, co má antiutopie společného s utopií, je kritika současného stavu. Ale zatímco utopie nabízí vizi ideálního světa, antiutopie hledá pesimistické scénáře vývoje v budoucnosti.

⁴⁵ KOTLÁN, Pavel. *Demokracie ve stínu: extremismus, terorismus, fašismus, komunismus*, s. 15–34.

⁴⁶ DUROZOI, Gérard. *Filozofický slovník*, s. 311.

⁴⁷ MORE, Thomas. *Utopie*, s.7.

⁴⁸ KAGARLICKIJ, Julij Iosifovič. *Fantastika, utopie, antiutopie*, s. 341–342.

⁴⁹ KAGARLICKIJ, Julij Iosifovič. *Fantastika, utopie, antiutopie*, s. 342.

Proto se nesetkáváme pouze s politicky zaměřenými díly, ale také s „protistrojovou“ antiutopií, která se obává technického pokroku.⁵⁰

2.2 Farma zvířat

Jak jsme již zmiňovali, jedním z Orwellových nejznámějších děl je antiutopická novela *Farma zvířat*. Mohli bychom ji též nazvat alegorickou bajkou, neboť klíčovými postavami příběhu jsou zvířata, která mají vlastnosti více či méně podobné lidem.

Celý děj se odehrává na Panské farmě, jejíž majitel, pan Jones, se o svá zvířata nestará příliš dobře a velkou část své pozornosti věnuje alkoholu. Jednoho dne, když se vrátí z hospody a usne, se zvířata sejdou ve stodole, aby si vyslechla proslov starého Majora, kance, jenž je na farmě uznávanou autoritou. Ten se domnívá, že již brzy zemře, a proto se rozhodl předat ostatním své poselství. Svěří se jim, že sní o světě, kde zvířata žijí svobodně, bez lidí, kteří by je ovládali a vykořisťovali. Upozorňuje je na tragičnost současné situace, kdy jsou všichni nuceni tvrdě pracovat, ale nejsou za to dostatečně odměňováni krměním. Kravám je odebíráno mléko a slepicím vajíčka. Navíc je jisté, že jakmile některé ze zvířat přestane být pro pana Jonese užitečné nebo, v případě prasat, doroste do patřičné velikosti, bude posláno na porážku. Zvířata jsou velmi znepokojena, ale starý Major jim nabízí řešení – revoluci. Pokud by byli Jones a ostatní lidé zapuzeni, vedlo by se zvířatům jistě daleko lépe. Důležité však je, aby se distancovala od všech člověčích zvyků a vždy pamatovala na to, že všechna zvířata si jsou rovna. Ti, kdo chodí po dvou, jsou nepřátelé. Starý Major také všechny „soudruhy“ naučí píseň *Zvířata Anglie*, jež se má stát hymnou oné revoluce.

Tři dny na to starý Major umírá. Ostatní prasata se rozhodnou vytvořit z jeho idejí ucelený myšlenkový systém a nazvou jej *animalismus*. Nedlouho na to čeledíni pana Jonese podojí krávy, ale nedají zvířatům krmění a odejdou za zábavou, a tak dojde k předpovídané vzpouře. Zvířata, která takové zacházení již nehodlají snášet, se postaví svým trýznitelům, a nakonec se jim podaří vyhnat je všechny pryč z farmy. Všechny věci, které by jim připomínaly nadvládu lidí, se rozhodnou zničit, a také se domluví, že žádné z nich nebude bydlet v domě pana Jonese.

Velení se poté ujala dvě z prasat, Kuliš a Napoleon. Panská farma byla přejmenována na *Farmu zvířat* a Kuliš, jenž byl daleko živější než Napoleon, se rozhodl sepsat na zeď

⁵⁰ KAGARLICKIJ, Julij Iosifovič. *Fantastika, utopie, antiutopie*, s. 319–320, 349–354.

stodoly sedm přikázání animalismu, jimiž se od té chvíle měla všechna zvířata řídit.⁵¹ Zněla takto:

„*SEDM PŘIKÁZÁNÍ*“

1. *Každý, kdo chodí po dvou nohách, je nepřítel.*
2. *Každý, kdo chodí po čtyřech nohách nebo má křídla, je přítel.*
3. *Žádné zvíře nebude chodit oblečené.*
4. *Žádné zvíře nebude spát v posteli.*
5. *Žádné zvíře nebude pít alkohol.*
6. *Žádné zvíře nezabije jiné zvíře.*
7. *Všechna zvířata jsou si rovna.*⁵²

Zvířata, plna nadšení z nově nabyté svobody, se rozhodla, že budou pracovat ještě tvrději, než když jim poroučeli lidé, a dokážou jim, že farma řízená zvířaty může být skutečně úspěšným podnikem. Všechna, tedy kromě prasat, se dala do práce. Avšak prasata tvrdila, že organizování a plánování je velmi těžké a namáhavé, a obhajovala si tím i to, že musí dostávat větší přiděly krmení než ostatní. Později se také ukázalo, že prasata vypila všechno mléko, které krávy nadojily. Rovnost zvířat tak nebyla zcela dokonalá, ale malý tlustý vepřík Pištík jednání prasat vždy ostatním vysvětlil a zdůrazňoval, že je to v jejich zájmu. Pokud se i poté objevily nějaké náznaky pochybností, dodal výhrušně: „*A soudruzi, jistě nikdo nechcete, aby se Jones vrátil?*“⁵³ To byl argument, který vždy zapůsobil. Pokud zvířata něco opravdu nechtěla, pak to byl návrat bývalého tyrana.

Symbolem revoluce zvířat se stala zelená vlajka s kopytem a rohem, které všichni pravidelně vzdávali hold. Farma prosperovala a prasata vysílala každý den do okolí hejno holubů, aby roznesli zprávy o revoluci mezi zvířata na ostatních farmách. Některá z nich tato myšlenka skutečně zaujala, a začala se vzpírat svým pánům. Farmáři se proto semkli a zaútočili na Farmu zvířat. V *Bitvě u kravína*, jak byl později konflikt nazván, však zvítězila zvířata.

Po čase přišel Kuliš s návrhem na výstavbu větrného mlýna. Vysvětloval zvířatům, že by se sice zpočátku musela trochu uskromnit a pracovat tvrději než dosud, ale do roka

⁵¹ ORWELL, George. *Farma zvířat*, s. 5–20.

⁵² ORWELL, George. *Farma zvířat*, s. 20–21.

⁵³ ORWELL, George. *Farma zvířat*, s. 28.

by se jim mohlo podařit mlýn postavit, a pak už by se jen radovala z většího komfortu, který jim poskytne výroba elektřiny. Dokázal je pro svůj nápad nadchnout, pouze Napoleon byl proti. Proti nebohému Kulišovi poštvál psy, které sám tajně vychoval, a když se ho zbavil, prohlásil jej za zločince. Náhle začal tvrdit, že nápad s větrným mlýnem byl jeho, a Kuliš mu ho sprostě ukradl. Poté zavedl nové uspořádání, zrušil pravidelné schůze ve stodole a od té chvíle rozhodovala na farmě pouze prasata, jimž předsedal sám Napoleon. Zvířata byla do jisté míry zaskočena, ale zvykla si. Stavba mlýna započala, a zatímco všichni se značným vypětím sil pracovali, prasata na stavbu pouze dohlížela.

Napoleonova vláda však přináší na farmu stále více změn, a spolu s jejich zaváděním se postupně upravují i pravidla napsaná na zdi stodoly. Napoleon začne uzavírat obchody s lidmi a Pištík nadále přesvědčuje obyvatele Farmy zvířat, že je to pro jejich dobro. Přesto se slepicím příliš nezamlouvá, že by se jejich vajíčka měla prodávat, a tak začnou protestovat. Jejich vzpoura je však rychle potlačena. Napoleon drží vládu nad farmou pevně ve svých paznehtech. Kdykoli se na farmě stane něco dobrého, jsou za to zásluhy přisuzovány jemu, což zvířatům neustále připomíná jeho věrný nohsled Pištík spolu s prasetem Minimusem, které skládá oslavné básně na počest Napoleona. Pokud se však přihodí cokoli nežádoucího, je za viníka označen vyhnanec Kuliš, o němž se postupem času „zjistí“, že spolupracoval s lidmi, zejména s Jonesem, a usiloval o potlačení revoluce. Skutečný šok však nastává ve chvíli, kdy Napoleon nechá několik zvířat zatknout a popravit svými psy za zradu a spolčování se s Kulišem. Většina těchto zvířat se ke svým zločinům dozná, ačkoli je zřejmé, že je nemohla spáchat. Následně je zakázán zpěv *Zvířat Anglie* s tím, že šlo o píseň revoluce, která je již dovršena, a tak není třeba ji dál zpívat. Napoleon začne být formálně označován jako *Vůdce* a Pištík omračuje zvířata hromadou čísel, která „jasně prokazují, jak farma v důsledku jeho vládnutí prosperuje a jak se všichni mají dobře,“ a to i přesto, že jsou jim ve skutečnosti přiděly krmení snižovány, zatímco pracovní doba se prodlužuje.⁵⁴

Jakmile byl větrný mlýn dostavěn, začali se farmáři z okolí domlouvat na jeho zničení. Zvířata si ani nestihla vychutnat euforii z dokončené práce, a už musela čelit útoku lidí. Několik zvířat bylo zabito, naprostá většina utrpěla alespoň nějaká zranění, a přestože se jim nakonec podařilo farmáře vyhnat, mlýn byl zničen. Zvířata byla nešťastná, ale prasata prohlásila *Bitvu u větrného mlýna* za velké vítězství, které oslavila sedmi výstřely z pušky,

⁵⁴ ORWELL, George. *Farma zvířat*, s. 21–74.

jež kdysi patřila panu Jonesovi. Prasata, v té době už dávno sídlící v domě pana Jonese, navíc vítězství stvrdila bednou whisky, na niž tam náhodou narazila.

Stavba větrného mlýna začala nanovo, a opět se zapojil i statný kůň Boxer, přestože měl z boje s farmáři vážně poraněnou nohu. Pracoval více než ostatní, ale přecenil své síly a jednoho dne zůstal vyčerpáním bezvládně ležet na zemi, neschopen se zvednout. Patřil mezi nejvíce oddaná zvířata na farmě, a tak se očekávalo, že nyní, když už není schopen pracovat, dostane se mu zaslouženého odpočinku v důchodu. Prasata tvrdila, že je nezbytně nutné poslat Boxera k veterináři do Willingdonu, kam mu zajistila převoz. Zvířata jejich příslibu věřila, ale když „veterinář“ přijel a Boxer nastoupil do vozu, jeho přítel, osel Benjamin, s hrůzou zjistil, že vůz patří koňskému řezníkovi. Všichni byli značně otřeseni a snažili se Boxera zachránit, bylo však příliš pozdě. Prasata jim pak tvrdila, že Boxer zemřel v nemocnici.

O několik let později už na farmě přežívá jen hrstka zvířat, která pamatují na revoluci. Podmínky pro život jsou špatné a zvířata dostávají jen velmi málo jídla za tvrdou práci, kterou odvádí. Naopak prasata se mají čím dál lépe. Postupem času se naučí chodit po zadních nohách, oblékají se do lidských šatů a v paznehtech třímají biče. Stavba větrného mlýna byla sice konečně hotova, ale neslouží k výrobě elektřiny, jak bylo původně slibováno, nýbrž k mletí obilí. Rozdíl mezi prasaty, jejich psy a ostatními zvířaty jsou již více než patrné. Nakonec jsou ze zdi stodoly odstraněna všechna příkázání, která nahradí jen jedno jediné⁵⁵:

„VŠECHNA ZVÍŘATA JSOU SI ROVNA, ALE NĚKTERÁ JSOU SI ROVNĚJŠÍ.“⁵⁶

Prasata poté pozvou na exkurzi farmy lidi z okolí. Večer s nimi sedí v domě, popíjí alkohol a hrají karty. Zvířata to nechápou, a tak se rozhodnou pozorovat je oknem a zjistit, co se to děje. Slyší Napoleona, jak prohlašuje, že je hrdý na farmu, již má tu čest vést, a která je společným vlastnictvím všech prasat. Zruší vzájemné oslovování „soudruhu“ a Farmě zvířat vrátí její původní název *Panská farma*. Rozrušená zvířata si náhle uvědomí, že nejsou schopna rozeznat prasata od lidí.⁵⁷

„Dvanáct rozčilených hlasů na sebe křičelo a všechny si byly podobné. Ted' už nebylo pochyb o tom, že s tvářemi prasat se něco stalo. Zvenčí pohlížela zvířata z prasete na člověka

⁵⁵ ORWELL, George. *Farma zvířat*, s. 75–99.

⁵⁶ ORWELL, George. *Farma zvířat*, s. 98.

⁵⁷ ORWELL, George. *Farma zvířat*, s. 99–103.

a z člověka na prase, a opět z prasete na člověka. Ale nebylo už možné rozlišit, která tvář patří člověku a která praseti.“⁵⁸

Orwellova *Farma zvířat* je do značné míry nadčasová. Kritizuje bez rozdílu všechny autoritářské a diktátorské politické tendence a jak můžeme vidět právě v závěru knihy, upozorňuje na to, že politická moc je vždy stejná bez ohledu na to, ve kterých rukou je a jaká ideologie ji hájí. Velmi mocní se chovají vesměs stejně, jsou krutí a sobečtí – ve výsledku je jedno, zda jde o lidi nebo o vepře.⁵⁹

George Orwell však tuto novelu napsal především jako reakci na ruskou revoluci z roku 1917 a Stalinův kult osobnosti. Pan Jones představuje cara Mikuláše II., jehož vláda byla svržena nespokojenými obyvateli Ruska. Starý Major, vepř, který přijde s myšlenkou převratu a nabízí zvířatům lákavou, mnohem spravedlivější budoucnost, zase symbolizuje Karla Marxe, autora *Komunistického manifestu*, v němž vybízí dělnickou třídu, aby svrhla kapitalisty, své utlačovatele a vykořisťovatele, zároveň ale reprezentuje i bolševického vůdce Vladimira Iljiče Lenina. Tak, jako bylo carské Rusko přetvořeno v SSSR (Sovětský svaz), stane se v Orwellově knize z Panské farmy *Farma zvířat*.

Jak již víme, významnými postavami Orwellova příběhu jsou také prasata Kuliš a Napoleon. Kuliš je připodobněním Trockého, politického rivala Josifa Stalina, ve *Farmě zvířat* reprezentovaného právě Napoleonem. Napoleonovi psi zase představují sovětskou tajnou policii NKVD a jeho věrný nohsled Pištík propagandu či Vjačeslava Molotova, Stalinova blízkého spolupracovníka.

Podobných narážek je v novele spousta. Například kůň Boxer, který s nasazením pracuje, jak mu prasata nařizují, symbolizuje dělnickou třídu a ovce, které v knize stále opakují naučená hesla, jsou znázorněním ruských obyvatel, snadno ovládnutých a zcela pohlčených Stalinovou propagandou. Sovětská rudá vlajka se srpem a kladivem je v Orwellově bajce nahrazena zeleným ubrusem s rohem a kopytem a plnění pětiletých, proslulých plánů rozvoje ekonomiky, které ale obvykle nepřinášely žádné zvýšení životní úrovně obyvatel SSSR, jsou v knize zastoupeny stavbou větrného mlýna.⁶⁰

Ačkoli George Orwell osobně nikdy Sovětský svaz nenavštívil, podařilo se mu docela přesně popsat zdejší situaci a běžně používané taktiky tehdejších sovětských vůdců.

⁵⁸ ORWELL, George. *Farma zvířat*, s. 103.

⁵⁹ SparkNotes Editors. *What Does the Ending Mean? Animal Farm*.

⁶⁰ SparkNotes Editors. *Allusions Animal Farm*.

Ty ale do jisté míry poznal i on sám v dobách, kdy působil jako dobrovolník ve Španělsku, když se o jeho osobu začala zajímat NKVD, jak jsme se již dozvěděli z jeho životopisu.

2.3 1984

Orwell v tomto svém nejznámějším díle vypráví příběh Winstona Smitha. Jak název románu napovídá, děj se odehrává v roce 1984, a sice v Londýně, jenž je hlavním městem Územní oblasti jedna v zemi zvané *Oceánie*. V Oceánii vládne Strana v čele s Velkým bratrem, jehož portréty jsou vyvěšeny na všech veřejných místech a budí dojem, že na vše neustále dohlíží. Pod každým obrazem je výstižný nápis: *Velký bratr tě sleduje*.

Kromě Oceánie existují na světě ještě další dvě velmoci – Eurasie a Eastasie. Všechny tři superstáty jsou spolu v nepřetržitém válečném konfliktu, pouze čas od času se některé dva spojí proti třetímu z nich, ale takové spojenectví nikdy netrvá příliš dlouho. Eurasie, Eastasie i Oceánie vlastní atomové zbraně, ale ani jedna z nich bomby už léta nepoužila, a nepokusila se ani o žádný jiný riskantní manévr. Všechny postupují podle stejné strategie, ale ani jedna nemůže nikdy zvítězit nebo být poražena. Na nikdy nekončící válce je postavená i ekonomika všech tří států. Nepřetržitě válčení tak vlastně zajistilo dokonalou stabilitu,⁶¹ kterou vystihuje i jedno z hesel oceánské Strany:

„VÁLKA JE MÍR.“⁶²

Ve všech superstátech jsou naprosto stejné podmínky pro život. Každý má sice svou vlastní ideologii – v Oceánii je to *Angsoc*, v Eurasii *Neobolševismus* a v Eastasii *Uctívání smrti* nebo také *Sebezapomnění* – ale každá z nich má v sobě zakotveno uctívání jakéhosi polobožského vůdce. Ostatně, struktura společnosti je ve všech státech naprosto identická. Obsahuje tři druhy lidí: Ty nahoře, Ty uprostřed a Ty dole, přičemž hodnoty a cíle každé z těchto skupin jsou naprosto odlišné, a tudíž vzájemně neslučitelné.

V případě Oceánie stojí na samém vrcholku pyramidy všemocný a neomylný Velký bratr. Nikdo ho nikdy neviděl, dokonce neexistuje jediný důkaz potvrzující, že skutečně žije. Je tváří z obrazovek a plakátů a symbolem veškerého úspěchu a pokroku, k němuž kdy došlo.⁶³

⁶¹ ORWELL, George. 1984, s. 7–8, 163–174.

⁶² ORWELL, George. 1984, s. 9.

⁶³ ORWELL, George. 1984, s. 173–183.

„Velký bratr je podoba, v níž se Strana ukazuje světu. Jeho funkcí je působit jako úběžník lásky, strachu a úcty – citů, které je snazší chovat k jednotlivci než k organizaci.“⁶⁴

Strana je rozdělena na Vnitřní stranu, jejíž počet členů je omezen na šest milionů, tedy na necelá dvě procenta obyvatel Oceánie, a Vnější stranu, která je jí podřízena. Vnitřní strana plní funkci „mozku Strany“, zatímco Vnější stranu bychom mohli považovat za její ruce. Na samém dně společnosti se pak nachází takzvaní „proléti“, kteří jsou paradoxně nejvíce zastoupeni – tvoří asi pětadesát procent obyvatelstva. Jsou to němé masy otroků Strany, které se ale nikdy nevzbouří. Nezajímá je politika, obvykle jim jde pouze o uspokojení jejich vlastních potřeb. Proléti nejsou pro Stranu důležití, nezáleží na tom, co si vlastně myslí.⁶⁵

„Může se jim poskytnout intelektuální svoboda, protože nemají intelekt.“⁶⁶

To je také důvod, proč proléti nejsou, na rozdíl od členů Strany, sledováni na každém kroku Ideopolicií. Proto se také Winston, hlavní hrdina románu, domnívá, že pokud existuje nějaká naděje na svržení Strany a jejího režimu, spočívá v prolétech. Dostáváme se tím k dalšímu paradoxu – proléti, kteří by teoreticky měli být otroky společnosti, jsou vlastně daleko svobodnější než „svobodní“ členové Strany⁶⁷. Tento princip je popsán v dalším z hesel Strany:

„SVOBODA JE OTROCTVÍ.“⁶⁸

Protože je nezbytně nutné udržet si kontrolu nad členy Strany, jsou všichni sledováni Ideopolicií a obrazovkami, které jsou rozmístěny prakticky všude, a tam, kde nejsou, obvykle bývají alespoň skryté mikrofony. Od narození až do smrti je kontrolován každý pohyb, slovo, ale i myšlenka člověka, který o svém sledování ani nemusí vědět. V Oceánii sice neexistují žádné oficiální zákony, ale pokud se někdo odlišuje od ostatních, jakkoli projevuje nesouhlas s oficiálními postoji strany, vyjadřuje jiné emoce, než je bezbřehá nenávisť k nepříteli a radost z každého sebemenšího úspěchu Strany, nebo pokud třeba jen váhá, přemýšlí nad tím, co se kolem něho děje, je to považováno za *ideozločin*, za který bude jistojistě potrestán.

Proto by měl mít každý správný člen Strany takzvaný *crimestop*, tedy schopnost instinktivně nedovolovat nebezpečným myšlenkám, aby mu vůbec kdy přišly na mysl. Strana navíc vymyslela *newspeak*, nový jazyk, jehož slovní zásoba se spolu s tím, jak se vyvíjí,

⁶⁴ ORWELL, George. 1984, s. 183.

⁶⁵ ORWELL, George. 1984, s. 183–185.

⁶⁶ ORWELL, George. 1984, s. 185.

⁶⁷ ORWELL, George. 1984, s. 65–67, 185.

⁶⁸ ORWELL, George. 1984, s. 9.

zmenšuje, čímž se zužuje i rozsah myšlení lidí. Cílem newspeaku je znemožnit spáchání ideozločinu a to tak, že jednoduše zmizí způsoby, jakými by mohl být vyjádřen.

Členové Strany musí ovládat také *blackwhite* a *doublethink*, což znamená bezmezně důvěřovat Straně a oddaně věřit čemukoli, co Strana uzná za vhodné, a to i přesto, že se tvrzení Strany prakticky neustále mění. Není nijak zvláštní, když Strana zastává dvě zcela protikladná stanoviska, která je třeba akceptovat současně. Člověk, nesmí pochybovat o ničem, co tvrdí Strana. Ta má díky tomu neuvěřitelnou moc a může změnit cokoli v přítomnosti i v minulosti. Nezáleží na tom, co se skutečně stalo, slovo *pravda* nemá absolutně žádný význam, alespoň ne v rovině, jakou známe. Záleží jen na tom, co řekne Strana, protože to je oficiální pravda, které všichni věří, aniž by se nad tím pozastavili. Pravda už není jen jedna a není neměnná. Pravda je to, co je právě potřeba, aby byla.⁶⁹ A právě v tom spočívá význam posledního ze tří základních hesel Strany:

„NEVĚDOMOST JE SÍLA.“⁷⁰

Lidé, kteří se vzpírají těmto základním pravidlům, jsou obvykle zatčeni, mučeni, a některé z nich čeká *vaporizace*. To znamená, že jsou odstraněni, ale ne pouze fyzicky. Strana se postará o to, aby zmizely všechny zmínky o nepohodlných lidech, fotografie, vzpomínky v paměti jejich známých. Tím jsou tedy zničeny veškeré důkazy o jejich existenci. Označení *vaporizace* je proto velmi výstižné – zdá se, že se tito lidé skutečně vypařili.

Winston Smith se také odlišuje od zaběhnutého standardu a odmítá bezhlavě přijímat vše, co mu Strana vnucuje. Ví, co je (a údajně vždycky byla) pravda v jejím podání, zároveň si však pamatuje, že skutečnost je či byla zcela odlišná. Je však opatrný a několik let se mu daří tajit své názory na totalitní vládu Strany a Velkého bratra (nebo se alespoň domnívá, že tomu tak je). Není však možné v sobě takové myšlenky držet věčně, proto si jednoho dne koupí deník, do kterého si zapisuje to, co je nutno utajit před okolním světem.

Paradoxní je, že Winston, který tolik nenávidí překrucování minulosti Stranou, pracuje v Oddělení záznamů Ministerstva pravdy, kde k těmto změnám minulosti dochází.⁷¹

Ministerstva jsou v Oceánii celkem čtyři, jejich jména však poněkud odporují tomu, čím se tyto instituce zabývají. Ministerstvo pravdy neboli *Pramini* vytváří a upravuje informace, a má na starosti veškerou zábavu, školství a umění, které zbavuje všeho

⁶⁹ ORWELL, George. 1984, s. 35, 50, 185–189, 220–222.

⁷⁰ ORWELL, George. 1984, s. 9.

⁷¹ ORWELL, George. 1984, s. 11–13, 19–21, 38–42.

nevhodného. Ministerstvo míru, *Mírmini*, se zabývá válkou, zatímco Ministerstvo lásky čili *Lamini* má na starosti právo a pořádek, což v podání Strany znamená již zmiňované zatýkání, mučení a odstraňování nepřátel. Ministerstvo hojnosti, *Hojmini*, je odpovědné za hospodářské záležitosti. Na občany Oceánie chrlí hromady čísel, která dokazují neustále rostoucí prosperitu, ve skutečnosti jim však snižuje přiděly potravin a dalšího zboží a šíří tak hlad.⁷²

Winston se odmítá smířit se lžemi a pokrytectvím Strany a pevně věří v existenci tajného *Bratrstva*, podzemní sítě odpůrců, kteří se údajně snaží o její svržení. Za vůdce *Bratrstva* a největšího *nepřítele Lidu* je považován muž jménem Emanuel Goldstein. Jeho tvář je pravidelně ukazována na obrazovkách obyvatelům Oceánie při rituálu zvaném *Nenávist*. Její obsah se každý den mění, ale všechny vyobrazené zrady, sabotáže, kacířství a úchyšky mají společné to, že vychází z Goldsteinova učení. Povídá se, že kdysi býval vysoce postaveným členem Strany, kterou však zradil, za což byl odsouzen k smrti. Záhadně se mu podařilo uprchnout a nyní se prý snaží Stranu zničit ze svého úkrytu. Goldstein je údajně také autorem tajuplné *knihy*, souhrnu veškerého kacířství.

Winston Smith se domnívá, že O'Brien, člen Vnitřní strany, je ve skutečnosti vysoce postaveným členem *Bratrstva*. Ačkoli toto jeho přesvědčení není ničím podloženo, cítí k O'Brienovi zvláštní náklonnost a důvěruje mu.⁷³ Naopak zpočátku považuje za hrozbu Julii, mladou tmavovlasou dívku pracující v Oddělení literatury. Je přesvědčený, že je to členka Ideopolicie nebo amatérský špeh, a že ho sleduje. Julie mu však po čase prozradí, že v něm našla zalíbení, a tak se začnou tajně scházet. Hledají útočiště v přírodě mimo Londýn, a později si pronajmou byt nad starožitnictvím pana Charringtona.

Zatímco Winston se snaží přijít na to, proč Strana lže a co je jejím cílem, je nespokojený a nesmiřitelný a chce proti ní bojovat, Julie nad takovými věcmi vůbec nepřemýšlí. Není sice s danou situací spokojená, ale zastává názor, že pokud chce člověk přežít, musí se chovat tak, jak se od něj očekává. Plní proto své povinnosti a budí dojem, že je dokonale oddanou členkou Strany. Navíc se zapojuje do všelijakých dobrovolných aktivit, což jí umožňuje sem tam porušovat pravidla, která jí nevyhovují, aniž by byla z čehokoli podezřívána. Pouze ve svých snech a představách je tím, kým doopravdy být chce.

⁷² ORWELL, George. 1984, s. 9, 190.

⁷³ ORWELL, George. 1984, s. 14–17.

V její postavě tak můžeme rozeznat mladého Erica Blaira, vytvářejícího si vlastní světy, do kterých utíkal, když mu nevyhovoval ten skutečný.⁷⁴

Jednoho dne se Winston setká na Ministerstvu pravdy s O'Brienem, jenž podpoří jeho víru v existenci Bratrstva a svou příslušnost k němu. Také mu půjčí Goldsteinovu *knihu*, která ve skutečnosti nese název *Teorie a praxe oligarchického kolektivismu* a jsou v ní vysvětleny principy aktuálně fungujícího režimu. Winston s Julií se domluví, že se společně připojí k Bratrstvu. Je to však léčka. Pan Charrington, majitel starožitnictví, jehož celou dobu považují za spojence, je příslušníkem Ideopolicie. Winston a Julie jsou zatčeni a odvezeni na Ministerstvo lásky.

Po dlouhém věznění se Winston opět setkává s O'Brienem, který mu rovněž odhalí svou pravou identitu. Winston je mučen a donucen k mnoha doznáním. Rovněž podstupuje jakési „terapie“ se samotným O'Brienem, jenž se ho snaží „napravit“. Cílem Strany totiž není Winstona popravit, ale zcela ho zlomit. Donutit ho přijmout principy, které odmítá, ztotožnit se s nimi, zapomenout na všechno, čemu až doposud věřil, a bezmezně milovat Stranu a Velkého bratra. Winston si kdysi zapsal do deníku, že „*Svoboda je svoboda říkat, že dvě a dvě jsou čtyři.*“ O'Brien mu ale dokáže, že nic takového není možné. Pokud Strana prohlásí, že dvě a dvě je pět, tak to tak zkrátka je a Winston ani nikdo jiný s tím nic neudělá. Nevzbouří se, zkrátka to přijme jako fakt. Winston se zpočátku brání, ale nakonec podlehne, tak jako všichni ostatní. Nestrašnější věcí, jaká je při „reintegraci“ použita, je takzvaná *Místnost 101*. Winston dlouhou dobu nechápe, co se v této místnosti skrývá a proč se všichni jeho spoluvězni vyděsí, když jsou do ní posláni. Pak ale zjistí, proč tomu tak je.⁷⁵

„To, co je v Místnosti 101, je nejhorší na světě... Nejhorší věci na světě... jsou různé, jak pro koho. Může to být pohřbení zaživa, nebo smrt upálením nebo utopením, nebo naražením na kůl, nebo padesát jiných způsobů smrti. Pro někoho je to nějaká triviální záležitost, dokonce ani ne ostudná.“⁷⁶

V případě Winstona jsou tou nejhorší věcí krysy, z nichž má odmala hrůzu (podobně jako Eric Blair). Když je odveden do Místnosti 101 a je mu na hlavu nasazena zvláštní maska s klecí s hladovými krysami natěšenými na jeho maso, k smrti vyděšený Winston je zlomen. Strana dosáhla svého, donutila ho vzdát se všech idejí, hodnot a cti a přiměla ho udělat věc,

⁷⁴ ORWELL, George. 1984, s. 14, 58–59, 90, 97–117, 123–126, 134–139.

⁷⁵ ORWELL, George. 1984, s. 147–163, 194–197, 211–252.

⁷⁶ ORWELL, George. 1984, s. 249.

kteřou byl odhodlán jí nikdy nedovolit – zradit Julii. Následně je propuštěn, ale jeho osobnost je už mrtvá. Zradil vše, čemu věřil, už neexistuje nic, na čem by mu skutečně záleželo. Když pak jednoho dne potká Julii v Hyde Parku, zjistí oba, že už nejsou schopni cítit k sobě to, co cítili dřív. Zradili se navzájem, aby sobecky ochránili vlastní životy. V samém závěru knihy Winston zjišťuje, že byla zcela dokončena jeho proměna a nyní miluje Velkého bratra. Strana dosáhla svého.⁷⁷

George Orwell v tomto díle popsal dokonalou totalitní společnost, jejíž principy se nám dnes mohou zdát extrémní nebo dokonce nemožné. Je to ale jen naše zbožné přání, protože když se nad tím zamyslíme, zjistíme, že velká část metod Strany vládnoucí Oceánii značně připomíná praktiky reálně používané v minulosti, například v SSSR nebo nacistickém Německu, ale i dnes, a to zejména v Číně a KLR (Korejská lidově demokratická republika).

⁷⁷ ORWELL, George. 1984, s. 250–252, 255–261.

3 Orwellovo chápání života člověka v moderní společnosti

Zatímco v předešlé kapitole jsme se zabývali především totalitní společností, v této se více zaměříme na společnost, v níž Eric Blair alias George Orwell vyrůstal, a která tak značně ovlivnila jeho myšlení a tvorbu. Druhou část kapitoly věnujeme jevu známému pod pojmem *orwellizace*, jímž se ve své knize *Sekl se Orwell o dvacet let?* zabýval Benjamin Kuras.

3.1 Anglická moderní společnost

V době, kdy se Eric Blair spolu se svou matkou a starší sestrou přestěhoval z Indie do Anglie, vládl zde Eduard VII., syn proslulé královny Viktorie. Období jeho vlády označované jako „edwardovský věk“ je považováno za zlatý věk míru a prosperity před nástupem první světové války.⁷⁸ Byla to doba plná jistot, důvěry a smyslu pro kontinuitu. Nacionalismus byl na vrcholu, všichni Britové byli na svou zemi a jejího krále patřičně hrdí a v případě potřeby byli ochotni se za ni bít a zemřít.

Společnost byla vysoce strukturovaná a byl pro ni charakteristický jasně odstupňovaný třídní systém, v němž každý dobře znal své místo. Platila jasně stanovená pravidla, která určovala chování jednotlivce vůči níže nebo naopak výše postaveným lidem. Zjednodušeně bychom mohli říci, že společnost byla rozdělena na tři třídy. Do horní třídy spadala především titulovaná elita, obvykle vlastníci půdy, na jejíž místo se začali drát také zbohatlí prosperující obchodníci. O stupeň níže se nacházela střední třída obchodníků a řemeslníků, označovaná též jako *maloburžoazie* (malí vlastníci). Na samém dně společnosti se nacházel takzvaný *proletariát*, dělnická třída, kam spadali především manuálně pracující.⁷⁹

V eseji *Anglie, tvá Anglie* však Orwell upozorňuje na tendence k rozšiřování střední třídy směrem nahoru i dolů, které způsobilo další štěpení společnosti a změny prostupující celým systémem. Konstatuje, že zatímco rolníci už prakticky vymizeli a malých podnikatelů také ubývá, díky rozvíjejícímu se průmyslu narůstá počet vedoucích pracovníků, inženýrů, obchodníků a specializovaných techniků, což vyžaduje větší počty lékařů, právníků, učitelů a dalších profesí.

Obecně by se dalo říci, že rozvoj vědy a techniky pomohl zlepšit životní podmínky všech obyvatel Británie. Modernizovala se dopravní infrastruktura, byla stále více využívána

⁷⁸ WASSON, Ellis. *Dějiny moderní Británie od roku 1714 po dnešek*, s. 221.

⁷⁹ BOWKER, Gordon. *George Orwell*, s. 24.

elektrina, zavádělo se veřejné osvětlení, kontrolovala se nezávadnost vody. Přibývalo policistů dohlížejících na bezpečnost občanů, ke značnému zlepšení došlo i v oblasti vzdělávání, část škol a knihoven byla dokonce bezplatná. Díky tomu se mezi dělníky rozšířily některé zvyky a ideje, které do té doby náležely pouze střední a vyšší třídě. Velká část společnosti začala číst, zejména mezi ženami se tento koníček stal velmi populárním. Bohatí a chudí četli ty samé knihy, sledovali stejné filmy a poslouchali tytéž programy v rádiu. Mezi dělnickou a střední třídou se začaly stírat také rozdíly v oblékání, což bylo způsobeno masivní výrobou levného oblečení. Bydlení bylo sice stále drahé, ale i tak došlo ke značnému zlepšení situace, když začaly být slumy na okrajích měst nahrazovány novými obecními sídlišti.⁸⁰

K pokroku a změnám ale docházelo postupně a v době, kdy byl Eric Blair ještě dítětem, byla stále jasně znatelná „stará struktura“ společnosti. Zdá se, že rozdílů mezi bohatými a chudými si nejvíce všiml, když studoval na prestižní přípravné škole St. Cyprian. Své postřehy a osobní zážitky z tohoto období popisuje v eseji *Takové to byly radosti*.

Jak již víme z kapitoly o Orwellově životě, škola St. Cyprian byla soukromá škola, kam mohli Blairovi svého syna poslat jen díky možnosti platit snížené školné. Většina chlapců, kteří na škole studovali, pocházela z daleko bohatších rodin, což bylo Ericovi neustále připomínáno jak spolužáky, tak i vedením školy. Zdejší vzdělání mu však mělo otevřít cestu na kvalitní střední školu a umožnit posun vzhůru po společenském žebříčku. Nebylo to snadné, ale možné ano, protože Eric patřil mezi ambiciózní zástupce střední vrstvy a u zkoušek býval úspěšný. Nesnášel opovržlivé chování bohatších, jemuž byl vystavován, a byl odhodlán dokázat jim, že je navzdory svému původu schopen dosáhnout všeho, co bude chtít. Avšak i jeho škola přiměla soudit ostatní na základě určitých znaků:⁸¹

„Když se ohlédnu zpět, až člověka zarazí, jak důvěrně a inteligentně snobští jsme všichni byli, jak jsme znali různá jména a adresy, jak rychle jsme rozpoznali malé rozdíly v přízvuku a způsobech a střihu oblečení.“⁸²

Díky tomu, že se zde seznámil s oněmi všeobecně platnými měřítky, podle nichž se posuzovalo, kdo je chudý a bohatý, kdo má naději stát se úspěšným a kdo ne, zjistil, že on sám žádnou z požadovaných ctností nemá. I kdybychom pominuli onen fakt, že jeho rodina nedisponovala právě velkým bohatstvím, byl tu zástup dalších vlastností, které

⁸⁰ ORWELL, George. *Uvnitř velryby a jiné eseje*, s. 165–166.

⁸¹ ORWELL, George. *Uvnitř velryby a jiné eseje*, s. 433–457.

⁸² ORWELL, George. *Uvnitř velryby a jiné eseje*, s. 457.

by člověku v tehdejší společnosti mohly přinést prestiž a usnadnit mu tak život. Mezi ně patřila fyzická síla a krása, sportovní založení (ovšem záleželo na konkrétním sportu, protože ceněné byly jen ty aktivity, které vyžadovaly určitou dávku síly a odvahy, například fotbal), osobní kouzlo a rys označovaný jako *kuráž* nebo *charakter*, jenž v praxi znamenal schopnost vnutit svou vůli jiným.⁸³

„Ctnost spočívala ve vítězství: spočívala v tom, že jste byli větší, silnější, hezčí, bohatší, oblíbenější, elegantnější a méně citliví než jiní lidé – když šlo o to je ovládnout, zastrašovat, činit jim bolest, dělat z nich hlupáky, vítězit nad nimi ve všem... Byli tu silní, kteří si zasloužili vítězit a také vždycky vítězili, a byli tu slabí, kteří si zasloužili prohrávat a také vždycky prohrávali... Jak by mohli bohatí, silní, elegantní, módní a mocní být v nepravu?“⁸⁴

O chudých a nepříjemných lidech se říkalo, že „páchnou“. Předpokládalo se, že takoví lidé budou žít podle pravidel, která jim nastavili silní a bohatí. Orwell však později došel k závěru, že to je nemožné, a pokud jsou pravidla nastavená tak, že slabí nemohou přežít, pokud se budou držet těchto pravidel, mají právo stanovit si svá vlastní.⁸⁵

3.2 Orwellizace společnosti

Jak jsme zjistili, George Orwell nebyl zcela spokojen s rozdělením společnosti na jednotlivé vrstvy, přičemž platilo, že příslušníci vyšší vrstvy vždy opovrhovali těmi nižšími, hleděli na ně „skrz prsty“ a často se jim snažili znemožnit úspěch. Na druhou stranu nás ale ve svých dílech varuje, abychom nedopustili vznik beztřídních společností. Ty se sice snaží vzbudit dojem, že všichni lidé, kteří jsou jejich součástí, jsou si rovni, ale není tomu tak. Určitá hierarchie zůstává zachována vždy, pouze počet vládnoucích a jejich strategie se liší.

Benjamin Kuras, britsko-český novinář a spisovatel nás ve své knize *Sekl se Orwell o dvacet let?* upozorňuje na to, že tato problematika a riziko vzniku totalitní společnosti nadále trvá. Tvrdí také, že vlády států celé Evropy ve větší či menší míře usilují o zbavení občanů národní, etnické či krajové identity a s ní spojené hrdosti a sebevědomí. Kritizuje také nedostatečné vzdělávání mladé generace, která nemá téměř žádný přehled o historických událostech, které by měly podle něho být jakousi součástí kulturní paměti a chránit nás před opakováním hrůz minulosti. Zatímco oficiálním důvodem je prevence vzniku „elitilicizmu“, Kuras se domnívá, že skutečný cíl celého procesu, jež se rozhodl nazvat *orwellizací*, je právě

⁸³ ORWELL, George. *Uvnitř velryby a jiné eseje*, s. 460.

⁸⁴ ORWELL, George. *Uvnitř velryby a jiné eseje*, s. 460.

⁸⁵ ORWELL, George. *Uvnitř velryby a jiné eseje*, s. 461–463.

ztráta identity a „zhloupnutí“ společnosti, a to z jediného prostého důvodu – hlupákům a nevzdělancům bez zájmu o aktuální dění se vládne snadněji.⁸⁶

„Jeho záměrem a výsledkem je zbavit občana vědomí, čím je, k čemu patří, co je správné a co nesprávné, s jakými idejemi se ztotožňovat a jakým odporovat, po jakých pramenech poznání se pít, podle čeho soudit činy vlastní i druhých, nač být hrdý a zač se stydět, oč usilovat a jak poznat, že v něčem uspěl nebo že někomu ublížil.“⁸⁷

Žádný stát nechce veřejně připustit, že by se v minulosti dopustil čehokoli špatného, a rozdělují spoluvinu mezi další aktéry. Dochází ke změnám a vymazávání určitých informací z národní paměti a vytváří se představa jakéhosi abstraktního panevropanství a všelidství.

Kuras přichází s klasifikací deseti souběžných proudů, v nichž orwellizace společnosti podle jeho teorie probíhá.⁸⁸ Jsou jimi:

1. *kontextová trivializace*
2. *kulturní warholizace*
3. *hodnotová postmodernizace*
4. *významová linguinizace*
5. *právní saltomortizace*
6. *sociální inspektorizace*
7. *pouliční kamerizace*
8. *instituční vydřidušizace*
9. *ústavní vandalizace*
10. *ekonomická globalizace.*⁸⁹

Pojmy, které použil pro označení jednotlivých proudů mohou být do značné míry matoucí, proto si je všechny postupně projdeme a stručně vysvětlíme.

Kontextová trivializace představuje odstranění kontextu vytvářejícího historickou kontinuitu. Kontext potřebujeme, abychom se mohli lépe zorientovat v dané problematice, poskytuje nám jakousi oporu, a vycházíme z něj při sestavování žebříčku hodnot a priorit. Pokud kontext není jasně vymezen, ztrácí naše myšlení smysl a účel. Informace, které získáme bez kontextu, způsobují zmatení a připadáme si beznadějně, což ale způsobuje snazší

⁸⁶ KURAS, Benjamin. *Sekl se Orwell o dvacet let? Svoboda a totalita v 21. století*, s. 13–15.

⁸⁷ KURAS, Benjamin. *Sekl se Orwell o dvacet let? Svoboda a totalita v 21. století*, s. 15.

⁸⁸ KURAS, Benjamin. *Sekl se Orwell o dvacet let? Svoboda a totalita v 21. století*, s. 15–17.

⁸⁹ KURAS, Benjamin. *Sekl se Orwell o dvacet let? Svoboda a totalita v 21. století*, s.17–18.

ovlivnitelnost a manipulovatelnost našeho myšlení. Starý kontext pak může být nahrazen kontextem umělým, ať už zcela novým či značně upraveným, který bude lépe sloužit požadovanému cíli.

Kulturní warholizace je označením postupného odstraňování kritérií a smyslu pro kvalitu, talent, profesionalitu a pracovní etiku, které vychází z definice umění podle Andyho Warhola: *Umění je to, co vám projde*. Warholizace tak vlastně znamená, že neexistují žádné skutečné standardy vkusu, slušnosti, krásy či skvělosti. Proto ztrácí smysl pokoušet se o vytvoření něčeho kvalitního nebo něco doopravdy umět. Měřítko kvality jsou pouhým výmyslem, což je argument, jímž se vždy můžeme uchlácholit a ignorovat názory ostatních.

Hodnotová postmodernizace sice budí dojem, že se pokouší vytvořit jednotu všech lidí a zavést toleranci kulturních zvláštností, ale jde spíše o naprostou lhostejnost a nezájem o názory a hodnoty jiných (pokud by snad nějaké měli) spolu s absencí kritického myšlení.⁹⁰

„Vše je, jak má být, o nic není potřeba usilovat, nic není potřeba zlepšovat, nic netřeba se učit, a hlavně od nikoho. Každý hledá snadné duchovní osvícení, ale nikdo si nechce pracně a disciplinovaně zlepšovat charakter... Všichni jsme plní lásky, ale nikdo nikomu nemůže v ničem pomoci. Dával by mu tím najevo, že ho pokládá za nedokonalého, méněcenného a sebe za nadřazeného... Toleruje se vše, protože všechno má nějakou oprávněnost... Protože všechny kulturní zvláštnosti tím dostávají relativně stejnou hodnotu, nevíme, kterou bránit proti které.“⁹¹

Významová linguinizace, je typ jazyka používaného především politiky a státními úředníky. Ti na občany chrlí hesla, která možná zní skvěle, ale ve skutečnosti nemají žádný význam, případně jedna jejich část zcela odporuje té druhé. Kuras pro ilustraci nabízí několik příkladů, mezi nimi například absurdní heslo Tonyho Blaira: *„výjimečnost pro každého“*.

Dalším proudem orwellizace je *právní saltomortizace*, která způsobuje nelogické zvýhodňování zločinců, přičemž je odpovědnost za spáchané činy připisována společnosti, nebo dokonce oběti. Protože jsou věznice přeplněné a vyšetřování zločinů by bylo příliš pracné, předstírá se, že neexistují. Lupič buď uteče, nebo, pokud je tedy přeci jen dopaden, mu je udělena podmínka, případně několik hodin veřejně prospěšných prací. Místo řešení

⁹⁰ KURAS, Benjamin. *Sekl se Orwell o dvacet let? Svoboda a totalita v 21. století*, s. 29–37.

⁹¹ KURAS, Benjamin. *Sekl se Orwell o dvacet let? Svoboda a totalita v 21. století*, s. 37.

skutečných zločinů se úředníci raději zabývají tvorbou nových nesmyslných zákonů a udělováním vysokých pokut v případě jejich porušení.

S tím souvisí *sociální inspektorizace*, protože na ono nepřehledné množství zákonů, regulací, nařízení a iniciativ musí dohlížet neustále se zvyšující počet inspektorů, revizorů, referentů a kontrolorů. Ti se obvykle snaží dokázat společnosti, že jejich práce je užitečná, a tak provádějí detailní kontroly, připravují postupy, zabývají se prevencí všeho druhu a hodnotí vše, co se dá. Není výjimečné ani to, že jeden kontrolní orgán dohlíží na jiný.

Pouliční kamerizace je takovou prodlouženou rukou inspektorů a kontrolorů, která jim umožňuje na určitá místa a lidi dohlížet prakticky nepřetržitě. Speciální odnoží kamerizace je takzvaná *komputerizace*, jež sahá hluboko do našeho soukromí přes naše vlastní technické vymoženosti. Data z telefonů, počítačů a dalšího vybavení se odesílají kdovíkam, kde k nim mají přístup nám naprosto neznámí lidé.

Instituční vydřidušizace je velmi poetické označení pro povinnost každého odvádět daně státu, jemuž nemůžeme zabránit, ani kdybychom chtěli. Kromě daní z příjmů a jiných daní, které odvádíme vědomě (a musíme kvůli nim vyplňovat nespočet různých formulářů) totiž platíme spousty různých daňových přírážek u každého zboží, které koupíme.

Ústavní vandalizace je jiným označením ústavních reforem. Kuras se zaobírá především vandalizací britského ústavního systému, která je proveditelná snadněji než v jiných státech díky tomu, že ústava neexistuje v psané podobě a stojí pouze na vzájemné kontrole ústavních institucí. Spočívá ve znevážení parlamentu a dalších ústavních institucí, zrušení jejich vzájemného propojení a kontroly a snížení důvěryhodnosti právního systému a soudnictví až do takové míry, kdy veřejnost nebude mít snahu bránit vládě, aby převzala moc nad soudy, ba naopak, bude ji v tom podporovat.

Posledním z proudů orwellizace je *ekonomická globalizace*, což je pojem označující zánikání malých a středních firem způsobené rozpínavostí nadnárodních megakorporací. Ty menší firmy buď odkoupí, anebo zlikvidují. Konkurovat velkým korporacím totiž zpravidla není možné.⁹²

Pokud se nyní zamyslíme nad jednotlivými proudy orwellizace, spatříme v nich určité odkazy na Orwellův román *1984*. Když je pak porovnáme se situací v dnešní společnosti, začneme si pravděpodobně uvědomovat, že k procesu orwellizace patrně skutečně dochází,

⁹² KURAS, Benjamin. *Sekl se Orwell o dvacet let? Svoboda a totalita v 21. století*, s. 39–90.

jeho projevy jsou všude kolem nás a vznik nové totalitní společnosti v Evropě není, bohužel, zcela vyloučený.

Kuras téměř u žádného z popisovaných proudů orwellizace nezapomíná kritizovat Evropskou unii, jež tento proces v jeho podání velmi podporuje. Domnívám se, že na danou problematiku se nelze dívat takto „černobíle“. Měli bychom se však vrátit k původním Orwellovým myšlenkám, ve kterých mizející identita, nevědomost a naprostá rezignace nevyhnutelně vedou k totalitním režimům kdekoli na světě. To je totiž dle mého názoru něco, co my, jakožto budoucí učitelé společenských věd máme šanci ovlivnit.

4 Využití tématu ve výuce OV a ZSV

V této kapitole se budeme věnovat možnostem využití Orwellových myšlenek a jeho díla ve výuce občanské výchovy a základů společenských věd. Zaměříme se na konkrétní oblasti spadající do Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělání a pro gymnázia a navrhneme několik způsobů začlenění tématu do výuky.

4.1 Výuka občanské výchovy na 2. stupni základních škol

Žáci se na druhém stupni základních škol mohou ve výuce setkat spíše s literárními díly George Orwella v rámci českého jazyka a literatury, ale jeho myšlenky jsou využitelné také v předmětu občanská výchova, případně v jeho obdobách – výchově k občanství či občanské nauce.

Občanská výchova spadá pod vzdělávací oblast *Člověk a společnost*, jejímž cílem je seznámit žáky s dějinnými, sociálními a kulturně historickými aspekty života lidí, poučit je o vývoji společnosti a důležitých společenských jevech a procesech, které se promítají do každodenního života člověka a ovlivňují utváření společenského klimatu. Snaží se v žácích probudit zájem o aktuální dění i minulost, vytvořit jim jakýsi všeobecný přehled, naučit je kritickému myšlení, a zároveň působí jako prevence rasismu, xenofobie a extremismu.

Zatímco konáním člověka v minulosti se zabývá především vzdělávací obor *dějepis*, který rovněž spadá do vzdělávací oblasti *Člověk a společnost*, obor *výchova k občanství* se zaměřuje na vytváření kvalit souvisejících s orientací v sociální realitě a účastí žáků na různorodých společenských vztazích.⁹³

Nyní se zaměříme na jednotlivé okruhy výuky výchovy k občanství, v nichž bychom se mohli věnovat našemu tématu.

V rámci vzdělávacího okruhu *člověk ve společnosti* by se žáci měli seznámit se svou vlastní a regionem, v němž žijí, ale kromě toho bychom se měli zabývat také mezilidskými vztahy a komunikací. Nabízí se tedy, abychom zavedli diskusi o identitě a potřebě někam patřit. Měli bychom upozornit i na stinné stránky používání moderních technologií při komunikaci, zneužitelnost masmédií pro sledování obyvatel a možnost silného ovlivňování jejich myšlení.

⁹³ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, s. 51–52.

Na to bychom mohli navázat i v tématu *člověk jako jedinec*, kde bychom zdůraznili důležitost různorodosti lidí, jejich vnímání světa, snů, životních cílů a plánů, ale také motivace, díky níž se snažíme něčeho dosáhnout. Naopak bychom mohli žáky upozornit na to, že v totalitních společnostech nic z toho vlastně nemá význam.

V okruhu *Člověk, stát a právo* bychom proti sobě opět mohli postavit demokratickou a totalitní společnost a vysvětlit rozdíly v jejich právních systémech. Zvláštní důraz bychom kladli na lidská práva a diskriminaci „nepohodlných“ skupin lidí.

Posledním okruhem, kde bychom využili spíše myšlenky Kurase než Orwella, nese název *Mezinárodní vztahy, globální svět*, kde bychom vysvětlili klady i zápory globalizace a členství naší země v EU (Evropská unie).⁹⁴

Orwelloy myšlenky, jimiž se zabýváme v této práci, by mohly být použity také v rámci průřezových témat *Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech a Mediální výchova*.⁹⁵

Při výuce na základní škole bychom zřejmě nemohli vyžadovat, aby si žáci přečetli Orwellovu *Farmu zvířat* nebo *1984*. Jeho myšlenky bychom jim však mohli přiblížit prostřednictvím práce s úryvky textů z těchto knih, popřípadě využít projekci animovaného filmu,⁹⁶ který se sice mírně odlišuje od knihy, ale pro naše účely je zcela dostačující.

4.2 Výuka základů společenských věd na gymnáziích

Na čtyřletých gymnáziích a vyšším stupni víceletých gymnázií se do dané problematiky můžeme „ponořit“ o poznání více než na druhém stupni základních škol a odpovídajících ročnících víceletých gymnázií. Rámcový vzdělávací program pro gymnázia vyzdvihuje především cíl vybavit žáky schopností kritického myšlení, naučit je zařazovat informace, které získají, do smysluplného kontextu a motivovat je k tomu, aby chtěli své vědomosti a dovednosti po celý život dále rozvíjet.⁹⁷

Tak, jako tomu bylo u základního vzdělání, nás bude opět zajímat vzdělávací oblast *Člověk a společnost*, pod kterou ale tentokrát nalezneme tři vzdělávací obory: *Občanský a společenskovědní základ, Dějepis a Geografie*. Pro nás je nyní klíčový první z nich.

⁹⁴ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, s. 57–61.

⁹⁵ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, s. 126.

⁹⁶ *Farma zvířat / Animal Farm (1954)*. ČSFD.cz.

⁹⁷ Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, s. 8.

Téma, jímž se zaobíráme v této práci, by bylo možné využít především v rámci vzdělávacího okruhu *Člověk ve společnosti*, v němž bychom se měli zabývat celým procesem socializace jedince, mezilidskými vztahy a komunikací, ale také sociální strukturou společnosti, kde bychom mohli diskutovat například o roli jedince ve skupině a sociální nerovnosti, což jsou témata, kterými se Orwell ve svých dílech často zabýval. Do tohoto okruhu patří také masmédiá, o jejichž vlivu na člověka bychom s žáky také mohli debatovat.

Dalším okruhem, v němž bychom mohli využít Orwellova díla a myšlenky v nich vyjádřené, je *Občan ve státě*. Zde bychom se měli zabývat různými formami vlády a typy států, a bylo by vhodné porovnat dnešní situaci v našem státě se stavem, který zde byl za minulého režimu. Mohli bychom se také zabývat současnými nedemokratickými režimy v jiných státech.

V okruhu *Občan a právo* bychom mohli s žáky opět porovnávat rozdíly mezi právním systémem v demokratických a totalitních režimech, a zaměřit se přitom na pojetí spravedlnosti a morálky.

Ze všech vzdělávacích okruhů bychom se Orwellovými myšlenkami mohli nejvíce zaobírat v *Úvodu do filozofie a religionistiky*, kde bychom mohli například pracovat s úryvky Orwellova románu *1984* a diskutovat o tom, co nám chce autor říci a před čím nás varuje. Také bychom mohli rozebírat, do jaké míry a proč je dnešní společnost možno pokládat za „orwellovskou“, a zda existuje reálné nebezpečí návratu totality.⁹⁸

Domnívám se, že diskuse by byla pro žáky gymnázií vhodnou metodou jak Orwellovy myšlenky a názory začlenit do výuky, a jistě by byla doplněna mnoha jejich postřehy, zejména v oblasti moderních technologií a masmédií, s nimiž se každý z nás setkává prakticky nepřetržitě. U starších žáků by bylo také možné se domluvit na společném přečtení některého z Orwellových děl, která často bývají v seznámech povinné četby k maturitě, což by zajistilo ještě zajímavější debatu, do níž by se mohli zapojit všichni žáci.

⁹⁸ *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*, s. 39–42.

Závěr

Cílem této práce bylo charakterizovat Orwellovo pojetí moderní společnosti, prostudovat jeho stěžejní díla kritizující totalitní režimy a vysvětlit význam jeho myšlenek v dnešní společnosti. Tento cíl byl dle mého názoru naplněn, k čemuž nám pomohlo nejen prostudování textů samotného Orwella, ale také práce s dalšími zdroji, mezi nimiž musím vyzdvihnout Orwellův obsáhlý životopis, jehož autorem je Gordon Bowker, a knihu Benjamina Kurase, jež se zabývá orwellizací dnešní společnosti.

Vzhledem k mému oboru považuji za neméně důležitou poslední kapitolu této práce, v níž navrhuji možné způsoby využití ve výuce občanské výchovy a společenských věd, které korespondují s příslušnými rámcovými vzdělávacími programy.

V budoucnu by bylo možné se ještě detailněji zabírat strukturalizací anglické moderní společnosti a porovnat ji například se společností, v níž dnes žijeme. Dle mého osobního názoru je ale daleko důležitější zabývat se problematikou, již detailně zkoumáme v rámci této práce, i v realitě, ne pouze teoreticky. Nesmíme dopustit, aby byli lidé v dnešní společnosti lhostejní vůči aktuálnímu dění a politické situaci a riskovali tak vznik nového totalitního režimu. Pevně věřím, že jako budoucí učitelé máme šanci ovlivnit naše žáky a probudit v nich ten tolik potřebný zájem o to, co se kolem nás děje.

Seznam použitých zkratek

BBC	<i>British Broadcasting Corporation</i> rozhlasová a televizní společnost plnící funkci veřejnoprávního vysílání ve Velké Británii
EU	Evropská unie
KLDR	Korejská lidově demokratická republika
NKVD	<i>Narodnyj komissariat vnutrennyh děl</i> Lidový komisariát vnitřních záležitostí
OV	občanská výchova
POUM	<i>Partido Obrero de Unificación Marxista</i> Sjednocená dělnická marxistická strana
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik, zkráceně Sovětský svaz
ZSV	základy společenských věd

Prameny a literatura

Knižní zdroje

BOWKER, Gordon. *George Orwell*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006. ISBN 80-710-6809-8.

KOTLÁN, Pavel. *Demokracie ve stínu: extremismus, terorismus, fašismus, komunismus*. Ostrava: Institut vzdělávání SOKRATES, 2003. ISBN 80-86572-07-2.

KURAS, Benjamin. *Sekl se Orwell o dvacet let? Svoboda a totalita v 21. století*. Praha: Baronet, 2003. ISBN 80-7214-598-3.

ORWELL, George. *1984*. Přeložila E. ŠIMEČKOVÁ. Praha: Levné knihy, 2009. Československý spisovatel (Levné knihy). 261 s. ISBN 978-80-7309-808-7.

ORWELL, George. *Deníky I. (1931-1940)*. Přeložili V. Rogalewicz, H. Rogalewiczová, P. Martínková. Praha: Argo, 2011. 365 s. ISBN 978-80-257-0467-7.

ORWELL, George. *Farma zvířat*. Vyd. 6., v Argu 2. Přeložil G. Gössel. Praha: Argo, 2015. 103 s. ISBN 978-80-257-1324-2.

ORWELL, George. *Na dně v Paříži a Londýně*. Vyd. 3., v Argu 1. Přeložili V. Rogalewicz, H. Rogalewiczová. Praha: Argo, 2015. 235 s. ISBN 978-80-257-1624-3.

PROFANT, Martin, ed. *Národ a občanství: čítanka textů: František Palacký, Hubert Gordon Schauer, Ernest Renan, George Orwell, Hannah Arendtová, Jürgen Habermas*. Praha: SPHV, 2008. 312 s. ISBN 978-80-904187-5-2.

Elektronické zdroje

Elektronické knihy

DUROZOI, Gérard. *Filozofický slovník* [online]. Přeložil J. Binder et al. Praha: EWA, 1994 [cit. 10.5.2020]. 352 s. Dostupné z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/view/uuid:788e1220-b66c-11e8-bc37-005056827e51?page=uuid:41785e20-e3ea-11e8-9984-005056825209>

FONER, Philip Sheldon. *Jack London americký rebel* [online]. Přeložil K. Bém. Praha: Mladá fronta, 1951 [cit. 3.5.2020]. 146 s. Dostupné z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/view/uuid:a58525b0-aaa1-11e3-b833-005056827e52?page=uuid:2da60a50-b3ac-11e3-87a3-001018b5eb5c>

KAGARLICKIJ, Julij Iosifovič. *Fantastika, utopie, antiutopie* [online]. Přeložil Z. Kubeš. Praha: Panorama, 1982 [cit. 10.5.2020]. 438 s. Dostupné z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/view/uuid:6d07bbb0-c173-11e3-aec3-005056827e52?page=uuid:0034f750-e955-11e3-a012-005056825209>

MORE, Thomas. *Utopie* [online]. Vyd. 2., v Mladé frontě 1. Přeložil B. Ryba. Praha: Mladá fronta, 1978 [cit. 10.5.2020]. 156 s. Dostupné z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/view/uuid:b16c9080-42db-11e3-ad8c-005056827e52?page=uuid:1c0aa5b0-7aa1-11e3-a80c-005056825209>

ORWELL, George. *Barmské dny* [online]. Přeložila Z. Šťastná. Praha: Volvox Globator, 1998 [cit. 1.5.2020]. 271 s. ISBN 80-7207-164-5. Dostupné z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/view/uuid:24fb6d50-4bd6-11e5-8851-005056827e51?page=uuid:0ad9c1f0-57ad-11e5-81eb-001018b5eb5c>

ORWELL, George. *Hold Katalánsku a Ohlédnutí za Španělskou válkou* [online]. Vyd. 2., v Odeonu 1. Přeložil G. Gössel. Praha: Odeon, 1991 [cit. 5.5.2020]. 219 s. ISBN 80-207-0311-X. Dostupné z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/view/uuid:1cd6f7d0-9ebb-11e3-8e84-005056827e51?page=uuid:295754b0-bc33-11e3-a597-5ef3fc9bb22f>

ORWELL, George. *Úpadek anglické vraždy a jiné eseje* [online]. Přeložila A. Caklová. Olomouc: Votobia, 1995 [cit. 30.4.2020]. 168 s. ISBN 80-85885-62-X. Dostupné z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/view/uuid:6bc5ea70-9611-11e3-a744-005056827e52?page=uuid:3093ee00-ae73-11e3-bb86-005056825209>

ORWELL, George. *Uvnitř velryby a jiné eseje* [online]. Přeložila K. Hilská. Brno: Atlantis, 1997 [cit. 2.5.2020]. 499 s. ISBN 80-7108-140-X. Dostupné z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/view/uuid:4b3f4400-b9b4-11e9-9209-005056827e51?page=uuid:cf86735d-c646-441d-86b5-e138bd394aab>

WASSON, Ellis. *Dějiny moderní Británie od roku 1714 po dnešek* [online]. Přeložil T. Znamenáček. Praha: Grada, 2010 [cit. 18.5.2020]. 429 s. ISBN 978-80-247-3267-1. Dostupné z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/view/uuid:899d6650-a8f4-11e7-ae0a-005056827e52?page=uuid:4f7f9010-d6ee-11e7-8558-005056825209>

Další elektronické zdroje

Farma zvířat / Animal Farm (1954). ČSFD.cz [online]. [cit. 19.5.2020]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/94113-farma-zvirat/prehled/>, film je volně dostupný na YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=LMBRP5NP9Vk&t=54s>

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia [online]. Praha: VÚP, 2007 [cit. 19.5.2020]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/159>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2017 [cit. 19.5.2020]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>

SparkNotes Editors. *Allusions Animal Farm*. In: SparkNotes.com [online]. 2005 [cit. 12.5.2020]. Dostupné z: <https://www.sparknotes.com/lit/animalfarm/allusions/>

SparkNotes Editors. *What Does the Ending Mean? Animal Farm*. In: SparkNotes.com [online]. 2005 [cit. 12.5.2020]. Dostupné z: <https://www.sparknotes.com/lit/animalfarm/what-does-the-ending-mean/>

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Martina Odstrčilová
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	PhDr. Petr Zima, Ph.D.
Rok obhajoby:	2020

Název práce:	Orwellovo chápání života člověka v moderní společnosti
Název v angličtině:	Orwell's conception of life of an individual in modern society
Anotace práce:	Tato bakalářská práce je zaměřena na myšlenky George Orwella, jeho kritiku totalitarismu a pojetí moderní společnosti. Také pojednává o možnostech využití tématu ve výuce na základních školách a gymnáziích.
Klíčová slova:	George Orwell, společnost, totalitarismus, antiutopie, 1984, Farma zvířat
Anotace v angličtině:	This bachelor thesis is focused on George Orwell's thoughts, his critics of totalitarianism, and his view of modern society. It also describes the possibilities of usage of this topic in lower secondary schools and grammar schools.
Klíčová slova v angličtině:	George Orwell, society, totalitarianism, dystopia, 1984, Animal Farm
Přílohy vázané v práci:	žádné
Rozsah práce:	47 stran
Jazyk práce:	český